

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

THEONYMA V RUŠTINĚ A V ČEŠTINĚ

**(srovnávací analýza názvů božstev, biblických, mytických a
legendárních postav v ruském a českém jazyce)**

THEONYMS IN RUSSIAN AND CZECH

**(Gods' names, names of biblical, mythological and legendary characters
– comparing analysis in Russian and Czech)**

VYPRACOVALA: Eva Skočíková

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 12. 4. 2013

---

podpis

Děkuji doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla.

---

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. ONOMASTIKA JAKO VĚDA O POJMENOVÁNÍ	8
2. ETYMOLOGIE JAKO VĚDA O PŮVODU SLOV	9
2.1 CHYBNÁ ETYMOLOGIE	10
2.2 NEVĚDECKÁ ETYMOLOGIE.....	10
3. KOŘEN SLOVA BŮH A JEHO PROMÍTÁNÍ V BĚŽNÉ ŘEČI.....	11
4. SLOVANSKÁ BOŽSTVA	14
4.1 PERUN	14
4.2 DAŽBOG.....	15
4.3 SVAROG.....	16
4.4 CHORS	17
4.5 STRIBOG	18
4.6 SIMARGL	19
4.7 MOKOŠ.....	20
5. ANTICKÁ MYTOLOGIE	22
5.1 ODLIŠNOSTI VE JMÉNECH ČESKÝCH A RUSKÝCH	22
6. UŽÍVÁNÍ JMEN V JINÝCH NÁZVECH.....	24
6.1 NÁZVY DNŮ.....	24
6.2 NÁZVY MĚSÍCŮ	24
6.3 NÁZVY PLANET	25
6.4 JMÉNA BOHŮ A HRDINŮ V ZEMĚPISNÝCH NÁZVECH	26
6.5 OSTATNÍ NÁZVY	28
7. POSTAVY BIBLE, MÝTŮ A LEGEND VE FRAZEOLIGISMECH	29
7.1 ČESKÉ FRAZEOLIGISMY SE JMÉNY BIBLICKÝCH POSTAV	29
7.2 ČESKÉ FRAZEOLIGISMY S THEONYMY	32
7.3 RUSKÉ FRAZEOLIGISMY	32

7.4	SPOLEČNÉ FRAZEOLOGISMY SE JMÉNY BIBLICKÝCH POSTAV	33
7.5	SPOLEČNÉ RUSKÉ A ČESKÉ FRAZEOLOGISMY S THEONYMY	37
7.6	SPOLEČNÉ FRAZEOLOGISMY SE JMÉNY LEGENDÁRNÍCH A MYTICKÝCH POSTAV.....	38
	PE3IOME.....	44
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATUTY	50
	SLOVNÍKY	51
	PŘÍLOHY	52

ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak se promítají jména bohů (včetně obecného jména *bůh*), mytických a biblických postav v ruském a v českém jazyce, tzn. uvést konkrétní případy a kontexty užití jmen. Mým úmyslem je také podat charakteristiku nejdůležitějších bohů a zjistit, jak se tato charakteristika shoduje s etymologií jména a najít souvislosti mezi uctíváním boha, slovanských folklórem a teritoriem. Vzhledem k tomu, že v rámci jednotlivých historických území existovaly nejrůznější dialekty, budu také hledat obdobná pojmenování téhož boha, která si lidé vytvořili pod vlivem svého nářečí.

Mým dalším cílem je přezkoumat, zda se jména bohů v češtině odlišují od týchž jmen v ruštině, popřípadě zjistit příčiny odlišností. Protože je antická mytologie nejznámější a nejrozšířenější, budu se také zajímat o to, jak se jména antických bohů promítají v nejrůznějších názvech, např. v geografických apod.

Moje bádání se neobejde bez onomastiky a etymologie, proto, domnívám se, je také nutné zpracovat teoretický úvod o těchto jazykovědných disciplínách.

Na úplný závěr hodlám podat přehled některých frazeologizmů, které obsahují tzv. propriální prvek, reprezentovaný jménem boha či jménem jiné výše uvedené postavy, a shrnout, zda takových frazeologizmů užívá více český jazyk či jazyk ruský. U všech frazeologizmů bude uveden ekvivalent v opačném jazyce, přičemž budu zjišťovat, jestli mají ekvivalenty jednotlivých frazeologizmů v opačném jazyce také výše zmíněný prvek či nikoliv. Pokud bude v opačném jazyce ekvivalent se jménem postavy chybět, uvedu ekvivalent opisný.

Jelikož mnohá jména hrdinů a také některých bohů nejsou příliš známá, budu také usilovat o objasnění dané postavy tím, že vždy uvedu příběh, který se s danou figurou pojí a z něhož také vychází uvedený frazeologismus.

Během psaní práce budu postupovat podle zásad vypracování, to znamená, že se nejdříve seznámím s problematikou v teoretické literatuře, poté shromáždím podkladový materiál, který následně rozeberu (analýza) a roztrídím (klasifikace) a nakonec zjištěné poznatky podrobím syntéze, na jejímž základě následně vyvodím závěry.

Ke svému bádání hodlám použít etymologické slovníky, frazeologické slovníky a odbornou literaturu na téma slovanské a antické mytologie, legend a biblických příběhů.

1. ONOMASTIKA JAKO VĚDA O POJMENOVÁNÍ

Onomastika (řeč. onomastiké – umění dávat jména) je část jazykovědy, která se zabývá jmény vlastními neboli onymy či proprii. Onomastika se zabývá jejich vznikem, historií, jejich realizací v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a jejich transformacemi. Onomastika zkoumá, kdy konkrétní jméno vzniklo, kdy zaniklo, z čeho vzniklo, jaký má původ apod.

Tato věda se rozvinula především v 50. – 60. letech 20. století, kdy se z odvětví pomocných historických věd přesunula mezi vědy lingvistické. V této době také vznikla onomastická teorie.

Onomastika zkoumá vlastní jména v jazyce, řeči, literatuře a v dialektu. Existuje také tzv. poetická onomastika, která studuje vlastní jména v uměleckých textech.

Onomastika je úzce spjata s etymologií, historií, geografii a dalšími vědními disciplínami.

Tato jazyková disciplína se dělí do několika odvětví, a to podle charakteru vlastních jmen. Podle nejobecnějšího dělení má onomastika dvě odvětví, a to bionomastiku a abionomastiku. Bionomastika je nauka o bionomech, tzn. o jménech, která se vztahují k živé přírodě. Patří sem antropomastika, zoonomastika a fytonomastika (viz níže). Abionomastika je pak nauka o abionomech, tedy o jménech, označujících přírodu neživou. Do odvětví abionomastiky spadá toponomastika, chrématonomastika, hydronomastika (vodstvo) a další.

Tradičně se ale onomastika dělí do třech hlavních skupin, a to na antropomastiku, toponomastiku a chrématonomastiku. (srov. Bachmanová a kol. 2002)

Antroponomastika se věnuje vlastním jménům osob, např.: Karel Čtvrtý, Jan Novák apod. Toponomastika zkoumá vlastní jména zeměpisná, jako je např.: Rusko, Severní moře, Kamčatka apod. Chrématonomastika je nauka o chrématonomech, tj. o jménech lidských výtvorů. Dále zoonomastika se zabývá vlastními jmény zvířat (Tlapka, Mourek). Také existuje tzv. fytonomastika, která se zaměřuje na vlastní jména konkrétních rostlin, např. Semtinská lípa (památný strom v Českém ráji). V jazykovědě, resp. v onomastice existuje řada takových jazykových disciplín. Předmětem mojí práce jsou theonyma, tedy vlastní jména bohů. Theonyma spadají do jazykové disciplíny, která se nazývá theonymie. (srov. Филин 1979)

2. ETYMOLOGIE JAKO VĚDA O PŮVODU SLOV

Etymologie (z řec. etymon – skutečný význam slova, logos – slovo, věda) je jazykovědná disciplína, která se zabývá studiem původní slovotvorné struktury slova a hledáním elementů, ze kterých se slova skládají, a jejich původních významů. Jinými slovy etymologie je nauka o původu slova a genetických souvislostech s odpovídajícími slovy daného jazyka nebo jazyka příbuzného.

Etymologie je také název pro vědecko-výzkumný postup, jehož cílem je odhalení původu slova.

Předmětem zkoumání etymologie je slovní zásoba, tedy všechna slova jazyka (jazyků), která jsou obsažena ve starých i nových textech, a to slova obecná i vlastní.

Protože původ slova není vždy úplně jasný, etymologie se dělí do dvou skupin, a to na etymologii přesnou (nespornou) a etymologii hypotetickou. Je ale potřeba si uvědomit, že toto rozdělení je subjektivní, přičemž nejasnost původu slova není vždy dána starobylostí slova. Původ mnohých starých slov byl totiž vysvětlen ještě před vznikem etymologie jako vědy, a to na základě shody v indoevropských jazycích, kdežto přesný původ některých nových slov, jako je např. *rokoko* nebo *nylon*, je neznámý. (srov. Трубачев, 1971)

Do skupiny slov s přesným a jasným původem patří slova odvozená, jejichž slovotvorná a sémantická souvislost s odvozovaným základem je zjevná, např. obecná slova odvozená od jmen vlastních (*bordó*), dále slova vytvořená na základě zvukomalby (*kukačka*), odvozená slova přejatá z jiného jazyka (*gladiola*) a také slova, jejichž slovotvorná struktura je zcela jasná a nepřipouští jiné varianty (*azbuka*).

Hypotetická etymologie zahrnuje především slova neodvozená (*zima*) a slova odvozená, která je možné různě členit na morfémy a která souvisí s různými odvozenými slovy. Uveďme nyní naopak několik ruských příkladů: *ландыш*, *обмилулить*, *лентяй*.

Hypotetickou etymologii mohou mít nejenom jednotlivá slova, ale i slovní spojení ve frazeologismech, jako např. frazeologismus *бить баклуши* (*chytat lelky*).

2.1 CHYBNÁ ETYMOLOGIE

Vedle hypotetické etymologie existuje i etymologie chybná. Takto nazýváme etymologii, v jejímž případě se při hlubším zkoumání ukáže, že badatel nezohlednil všechny možné okolnosti jevu, nepodložil svá tvrzení věrohodnými jazykovými fakty (fonetickými, morfologickými, slovotvornými, sémantickými) nebo nezohlednil roli vnějších lingvistických faktorů.

Příkladem chybné etymologie je osetinské slovo *Amistol* (název letního měsíce), o kterém G. Morgenstierne tvrdí, že sestává ze dvou částí, a to *ami* a *stol*. První část spojuje s avestánským slovem *hamina* neboli *léto* a druhou část už nijak neobjasňuje. V. I. Abajev předkládá následující etymologii tohoto slova. Slovo *Amistol* je změněná podoba slova *апостол* a nemá tedy žádnou souvislost s Avestou¹, nýbrž se jedná o měsíc apoštolů, protože právě na tento měsíc připadá svátek sv. Petra a Pavla.

2.2 NEVĚDECKÁ ETYMOLOGIE

Nevědecká etymologie je taková, kterou předkládá nedostatečně způsobilý autor nebo autor, který vychází ze zaujatých tvrzení či lživých teorií namísto práce s objektivními jazykovými, historickými a etnografickými faktory. Mezi takové autory patří např. V. K. Trediakovskij nebo A. S. Šiškov.

Trediakovskij např. tvrdí, že název *Британия* se má správně vyslovovat *Бродания*, protože si tam muži nechávají narůst vousy (z ruského *борода*). Starověkým jazykem v Británii byla totiž podle Trediakovského slovinština, ze které název vzešel. (srov. Введенская, Колесников, 2004)

---

¹ Avesta je sbírka staroiránských posvátných spisů.

3. KOŘEN SLOVA BŮH A JEHO PROMÍTÁNÍ V BĚŽNÉ ŘEČI

Praslovanským kořenem slova bůh je kořen *богъ**, který můžeme najít v současné ruštině ve slovech *богодельня (sirotčinec)*, *богатеть*, *богато*, *богатство*, *богатый*, *богатырский*, *богатыр*, *богач*, *богаче*, *Богдан (Bohdan)*, *богема (bohéma)*, *богиня (bohyně)*, *богоматерь*, *богомол (pobožník, zbožný člověk)*, *богомолец (poutník)*, *Богородица*, *богослов (teolog, bohoslovec)*, *богослужение*, *богоугодный (bohulibý)*. Kořen slova bůh v češtině zní *bog* a v současné češtině se vyskytuje ve slovech *bůhví*, *bůhvíjak*, *bůhvíjaký*, *bohatství*, *boháč*, *bohatý*, *bohatě*, *bohatýr*, *Bohdan/a*, *zbůhdarma* apod. Zajímavý je původ slova *bohatý*, protože to původně znamenalo *podobný bohu*, jak samotné slovo nasvědčuje. Bůh naděloval a přiděloval (viz níže), proto bohatý člověk nebyl majetný, nýbrž **štedrý**. Jméno Bohdan/a je odvozeno od *dany/á od boha*, je to tedy hodný, milý člověk, který nedělá ostatním lidem příkoří a má kolem sebe mnoho přátel.

V nářečí existuje také výraz *božekat*, tj. říkat citoslovce *bože!*. Výraz *božit'* znamená říkat při prošení „*pro Boha*“ a objevuje se ve spojení *vybožit' si chléb*, *ubožit' si grejcar*. V souvislosti s tím vznikl výraz *božidárek*, který označuje hlupáka. Původní výraz zněl *božidárek bez kvasu*, tj. nepodařený chléb. (srov. Machek, 1971)

Kořen *bog* je odvozen od indoevropského kořene *bhag** (nadělovat, přidělovat, rozdávat) a má blízko k staroiránskému a avestánskému² kořenu *baga-*, jenž může mít významy *osud*, *bohatství* či *štěstí*.³ (srov. Резунков, 2010)

Výraz bůh také souvisí s dialektickým slovem *збожье*, které se promítá i v ukrajinštině, běloruštině, polštině, ale i v češtině: *zboží*. Významy jednotlivých jazyků odkazují na výrazy *dobro*, *dostatek*, *bohatství*, *chléb*, *majetek*, *zboží*, *blaho*, *štěstí* apod. Původní význam slova bůh je tedy *ten, kdo nás zahrnuje bohatstvím a štěstím, ten, kdo naděluje a rozdává*. Toto lze také spatřovat ve frazeologismech a pořekadlech, např. *даї бог, не даї бог* nebo *бог дал – бог взял*. (srov. Мокиенко, 1986)

V běžné řeči je často používáno slovo bůh v různých podobách a kontextech, aniž by si to mluvčí uvědomovali. Např. výraz *спаси́бо* je odvozen ze slovního spojení *спаси́ бог* a

---

²Avestánština je mrtvý staroiránský jazyk používaný v duchovních písních a posvátných textech zoroastrismu - dualistické náboženství, které bylo vytvořené prorokem Zarathuštrou; avestánština se řadí k jazykům indoíránským.

³Indoevropské jazyky dělíme do dvou větví na jazyky centumové (kentumové) a satemové, a to podle pojmenování číslovky sto. Se staroiránsčinou a avestánštinou má praslovánština společné to, že spolu s arménštinou, albánštinou, baltskými a indickými jazyky patří do skupiny satemových jazyků.

může být chápán jako ekvivalent českého spojení *Pánbůh zaplat'* nebo jako ukončení rozhovoru či myšlenky ve smyslu: *Я все сказал, и спаси нас бог.*

Když se nám něco konečně podaří nebo když se něčeho po dlouhé době dočkáme, tak mnohdy používáme výrok *Sláva!*, který je zkrácenou podobou z původního *Sláva bohu!* Ruskému *слава богу* odpovídá v češtině také spojení *díky bohu, chvála bohu* nebo *bohudík*. Odvoláváme se tak k vyšší instanci, díky níž se něco pozitivního událo. Oslavujeme boha, jeho dobrotu. Z toho se dá dále odvodit, že Slované dostali své pojmenování proto, že upřímně oslavovali Boha. (srov. Мокиенко, 1986)

Dále v hovorové řeči užíváme spojení: *ну, дай бог* s významem *zaplat' ránbůh* nebo *не дай бог - nedej bože, бог знает - bůh ví, боже сохрани - bože chraň, боже мой - rane bože, что ради бога - co proboha, если бог даст - dá-li bůh, бог мне свидетель/видит бог - bůh je mi svědkem, благодарить бога/вогу свечку поставить - poděkovat bohu, с богом - at' vás provází bůh, бог с тобой - bůh s tebou, чем бог послал - co bůh dá, co se najde. Těmito výrazy se opět obracíme k vyšší moci s nadějí na pomoc a podporu.*

Slovo *bůh* se promítá i v ruském rčení *Человек предполагает, а Бог располагает* a v českém *Člověk míní, Pán Bůh mění*.

V češtině existuje také spojení *ani za boha*, které se však do ruského jazyka nepřekládá doslova pomocí výrazu *bůh*, ale volně *ни за что/ни за какие коврижки*. (srov. Česko-ruský mluvník)

Slovo *бог* je staroslověnský výraz praslovanského původu pro pojmenování božstva. Výrazy jako je např. *творец* (Stvořitel), *всевышний* (Nejvyšší), *вседержитель* (Všemohoucí), *вышний* (Nejvyšší), *предвечный* (Věčný) apod. vznikly až později, v období vzniku křesťanského učení o jediném bohu. Zvolání *Боже мой!* je ekvivalentní se zvoláním *Годподин!*

Spojení *бог мой, боже мой* (bože můj), *счастлив твой бог* (tato fráze je dnes už zastaralá a říkali jí tomu, kdo unikl neštěstí nebo trestu) odkazují na to, že vznikly ještě v době pohanské, kdy lidé věřili ve více bohů. Každý rod, každá rodina nebo dokonce každý jednotlivec věřil ve svého boha a slovy *мой бог, боже мой* se obraceli na konkrétní božstvo. Svědčí o tom i některá ruská přísloví a rčení.

Где жить, тем богам и молиться.

Не гони бога в лес, коли в избу влез.

Каков бог, такова ему и свеча.

Что тому богу молится, который не милует. (Мокиенко, 1986: 137)

I český jazyk má svá rčení a přísloví, která obsahují slovo *bůh*, např.:

Pán Bůh tě potrestal.

Děj se vůle boží.

4. SLOVANSKÁ BOŽSTVA

V. M. Mokienko ve své knize *Образы русской речи* uvádí, že v Kyjevské Rusi existovala „šestka bohů“ (jiné zdroje uvádějí sedm nebo dokonce osm bohů), kterou dal dohromady kníže Vladimír v roce 980, kdy vstoupil na trůn, aby politicky rozvrácenou Rus sjednotil. Na vrchu v Kyjevě dal postavit idol boha Peruna (Перун), Chorse (Хорс), Dažboga (Дажьбог), Striboga (Стрибог), Simagrla (Симаргл) a bohyni Mokoš (Мокошь). Jakmile ale bylo na Rusi v roce 988 přijato křesťanství, idoly bohů byly zničeny. Výše zmínění bohové nejsou ale jediní bohové slovanské mytologie. Patří sem ještě bohové jako je Svantovít neboli Svatovít (Святовит), Radegast (Радегаст), Lada, Svarog, Triglav a další božstva. (srov. Мокиенко, 1986)

4.1 PERUN

V čele slovanského panteonu, což je chrám zasvěcený všem bohům, ale přeneseně je to výraz pro soubor bohů určitého náboženství, stojí bůh Perun.

Perun bývá zobrazován se stříbrnou hlavou a zlatými vousy, což symbolizuje dvě nebeská světla. Pod jeho ochranou totiž stálo Slunce, Měsíc a všechny hvězdy. Byl to vládce všeho lidstva a všech božstev, bůh míru, ale i války.

Slovanské národy si pro tohoto boha našli mnoho odvozenin, jako např. Peron, Parom, Param, Parchunus, Peraun, Perkuns, Perkununs, Pernu, Peroun, Piorun, Piorunovladca, Prón, Pyron, Perkun, Perkunas.

Historik a básník Ján Kollár v díle *Zpievanky* vzpomíná několik úsloví, která se s tímto bohem pojí.

Kde tam ideš do Paroma?

Kde si byl u Paroma?

Na kýho Paroma jest ti to? (Šindelářová, Růžička, 2003)

Jméno se skládá z kořene „per“ (bíti) a sufixu „un“. Je to tedy výraz pro toho, kdo bije. Perun je tedy bohem hromovládným a je analogií řeckého boha Dia a římského boha Jupitera, což dokazuje polabské pojmenování „perundan“ pro Jupiterův den čtvrtek. Je ale také ztotožňován s baltským příbuzným, bohem Pekunasem.

Hlavní funkcí Peruna bylo házet na zem hromy a blesky (spolu s dubovým polenem patří mezi Perunovy hlavní atributy), proto byl také na Rusi považován za boha války, byl to ale i patron kyjevského kněze Vladimíra již zmíněného výše. Do ruštiny se díky tomuto bohu dostal výraz *метать перуны* s významem rozčilovat se, hněvat se.

V ruštině se také zachovala různá prokletí, která vznikla z Perunova jména, např.:

Сбей тебя перун!

Пярун на ускидки тебе подмахни!

Kromě toho vznikly v ruštině obraty, kde je jméno Peruna vyjádřeno symbolem, např.:

Громострел бы тебя расшиб!

Стрела бы на нас пришла!

Стрела в тебя убила!

Чтоб ты пристрело! (Мокиенко, 1986)

Spojitost mezi Perunem a českým jazykem můžeme spatřovat např. ve spojení *svolávat hromy a blesky* nebo ve frázích:

Já tě zastřelím.

Vem tě hrom.

Jméno tohoto boha zní v češtině (Perun) i v ruštině stejně (Перун), ale grafická podoba je odlišná. Žádné velké změny zde tedy nespátřujeme. V češtině vznikla pro Peruna různá pojmenování a podobný proces lze vysledovat i v ruštině – viz výše *Пярун на ускидки тебе подмахни!* Dnes je ale tento výraz pojmenováním boha Peruna v ukrajinštině.

4.2 DAŽBOG

Dažbog je synem a přímým následníkem Svaroga. Východní Slované mu říkali Daždbog (Даждьбог, Дажьбог), západní pro něj vymysleli jméno Dažbog nebo Dačbog (Дачьбог) a jižní Slované ho nazývali Dabog nebo také Dajbog (Дабог, Дайбог). Český slavista Lubor Niederle připomíná právě boha Daboga ze srbského prostředí – zmiňuje pořekadlo:

Dabog car na zemi a Pán Bůh na nebesích.

Kdežto v Makedonii např. používali právě jméno *Dajbog*. V tomto případě se už ale mění kořen a to je důvod, proč existují dva možné výklady významu Dažbogova jména. Někteří lingvisté jeho jméno odvozují od praslovanského kořene *dadj**, což je rozkazovací způsob od slovesa dát, tedy dej. Podle tohoto odůvodnění je Dažbog bohem, který dává, rozdává. Jiní jazykovědci ale spatřují souvislost mezi bohem Dažbogem a kořenem *dag* s významem žár nebo světlo. Podle této teorie je Dažbog bohem slunce. Tyto dva výklady je možné spojit, protože slunce dává lidem energii, teplo a světlo a stejně tak dával lidem i bůh slunce Dažbog. Fakt, že ve slovanské mytologii existoval bůh slunce, dokládá, že Slované slunci prokazovali velkou úctu. Kult slunce existoval u všech Slovanů a hovoří o něm i novodobý slovanský folklór. Slovanský bůh slunce a sluneční symbolika, do které lze zařadit např. svastiku, kruh nebo paprsky, se promítá i v lidové ornamentice. S kultem slunce se také pojí dva svátky v roce, a to zimní a letní slunovrat. V den zimního slunovratu bývalo oslavováno zrození slunce, které jižní Slované nazývali *Božič*. Zde lze spatřovat další souvislost mezi bohy a sluncem, protože *Božič* znamená v překladu *mladý bůh*. (srov. Váňa, 1990)

V některých publikacích není vůbec jméno boha Dažboga uvedeno. Je to dáno tím, že Dažbog bývá některými autory, např. jazykovědcem Luborem Niederlem nebo filologem Janem Váňou, ztotožňován s bohem Svarožicem nebo také Svarožičem. Svarožic je podle některých publikací a zdrojů taktéž považován za syna boha Svaroga. Svarožic se Svarogem není identický, jak by se mohlo zdát. Nejedná se o odvozené pojmenování téhož boha, jak je to tomu např. u Dažboga, který má několik podobných ekvivalentních jmen (viz výše).

U jména tohoto boha už spatřujeme více odlišností mezi češtinou a ruštinou více. Jméno má v ruštině nejenom jinou grafickou podobu než v češtině, ale nacházíme zde i nepatrné změny hlásek, a to podle toho, na jakém teritoriu byl bůh vyznáván (viz výše).

4.3 SVAROG

Jméno boha Svaroga, tak jako u většiny jiných bohů, sestává z dvou částí: *sva* s významem *svatý* nebo *světlý* a části *rog*, která nejpravděpodobněji souvisí se sluncem, a to proto, že slunce je „rodící“, dává nám život (*rog* – *roditi*). Navíc *krug* nebo *kruh* byl pro Slované výraz pro chléb, protože měl podobu kruhu, který je, jak bylo zmíněno výše, symbolem slunce. Souvislost lze najít v použití písmene *-g-* (*rog*, *krug*). Svarog je tedy považován za boha slunce a nebeského ohně a *krug* může dále symbolizovat vtělení boha

na zemi neboli boží tělo. Slovo bochník je pak pravděpodobně odvozeno opět od slova boh – bůh. Zde lze také nacházet vysvětlení významu jména Krug, které mám v češtině ekvivalent Krok. Toto jméno znovu vychází ze slova *krug* a znamená *vtělení slunce na zemi*. S kořenem *-rog-* se také pojí pojmenování raroha (*rarog*), což je druh sokola, který loví za svítání. Předpona *ra-* se významem blíží k světlu, ránu, k východu a kořen *rog-* má tedy zřejmě význam slunce. Raroh tak znamená vycházející, zářící slunce, což odpovídá i jeho zvyklostem lovu.

Opět ale existuje i jiný výklad významu jména Svarog. Teorie vychází z rozložení slova na *svar-* (nebeská obloha) a *rog* (slunce), a to dává dohromady význam *nebeské slunce*. (*Svarga* znamená ve staroindštině *nebe*).

Svarog je v řecké mytologii identický s bohem Hefaistem.

Do „božské šestky“ Svarog nepatřil, a to zřejmě proto, že např. s bohem Rodem patřili mezi starší bohy a byli tak nahrazeni mladšími. Některé zdroje ho uvádí jako tvůrce světa a stvořitele ostatních bohů. (srov. Váňa, 1990)

V ruštině je jméno boha Svaroga identické se jménem v češtině, ale grafická podoba písma je opět samozřejmě odlišná, stejně tak jako v případě boha Peruna.

4.4 CHORS

Jak je zmíněno výše, i bůh Chors patřil do kyjevského panteonu, taktéž patří ke starší generaci bohů a je dodnes velkou záhadou. Jeho jméno je totiž zmíněno jen v několika ruských rukopisech, např. v letopise Nestora *Povest vremennych let* (Повесть временных лет), v *Životech sv. Vladimíra* nebo v apokryfech z 11. až 12. století a dále v některých kázáních, jako je *Slovo sv. Grigorija* apod. V uvedených publikacích tento bůh vystupuje nejen pod jménem Chors, ale také Chers, Chrs, Churs či Chros. V žádném rukopise není blíže specifikován a samotní autoři měli zřejmě s výkladem tohoto boha potíže, protože ho nazývali různě – jednou o něm psali jako o „židovském andělovi hromu“, jinde jeho existenci spojují s Kyprem, což dokládá snahu spojovat vysvětlování slovanských bohů s klasickým (antickým) prostředím.

Nejvíce pravděpodobné je, že Chors představoval měsíční božstvo. Spojitost s měsícem lze najít v eposu *Slovo o pluku Igorově*. Mezi Chorsem a bohem Dažbogem lze hledat právě takovou souvislost, jaká je mezi sluncem a měsícem, jde o dva protiklady. Možné

spojení s měsícem dokládá např. A. Brückner a S. Urbanczyk, a to praslovanským *krsz* s významem *vychrtlý*, což připomíná tvar měsíce v určitých fázích. S tímto kořenem se také pojí některá osobní jména jako např. srbský Chrs, Chrsovik a pravděpodobně i staročeské jméno Chorůš.

Etymologie v pochopení významu boha Chorse příliš nenapomáhá, ale ti badatelé, kteří předpokládají, že má tento bůh solární význam, odkazují na iránský původ. *Chursid* neboli *choršed* totiž znamená *zářící slunce*. (srov. Váňa, 1990)

Jméno boha Chorse připomíná i perská slova *khoreš*, *chereš* s významem slunce.

Jan Kefer ve své publikaci *Syntetická magie* nachází souvislost se sluncem i měsícem. Chors podle něj představuje vycházející slunce, tedy část dne, kdy se jakoby mění měsíc ve slunce. Toto tvrzení vyvozuje ze zmínky, která se nachází ve Slově o pluku Igorově. Zde se píše: „*Kníže Vseslav běžel před kuropěním z Kijeva do Tmutorokani a předstihl velikého Chorsa během vlčím.*“ (Kefer, 1991: 197) To znamená, že přiběhl ještě před východem slunce.

V publikaci *Mýty a báje starých Slovanů* je jeho jméno vysvětlováno v souvislosti s ruským slovem *choroš* nebo *chořiště*, tj. kolo, ve kterém tancují víly, nebo se slovesem chrstnouti, z čehož plyne, že Chors by mohl být identický s Dažbogem – bohem slunce a vláhy a takto se opět dostáváme do souvislosti se sluncem. (srov. Šindelářová, Růžička, 2003)

V ruštině je jméno boha Chorse pouze transliterováno (Хорс).

4.5 STRIBOG

Stribog vystupuje jako vládce větru, ale existují o tom i mnohé dohady. Ve Slově o pluku Igorově jsou vnuci Striboga ztotožňováni s větry, které vanuly střely od moře na Igorovo vojsko, z čehož je vyvozováno, že Stribog byl vládcem větru. (srov. Токарев, 1988)

*„Z přímoří dech větrů, Stribogových vnuků,
přináší smršť šípů z poloveckých luků.“*

Etymologie jeho jména je opět nejistá a nabízí několik variant výkladu. Někteří jeho jméno odvozují z iránského *Stríbagha* (krásný bůh). Existují i další možnosti výkladu, ale jsou málo pravděpodobné. Nejbliže k pravdě je zřejmě odvození od *stroj*, *striti*, což

by dělalo ze Striboga „správce dobra“. J. Schütz ale Striboga naopak označuje za „odjímatele dobra“ v kontrastu k Dažbogovi, jenž byl právě „dárcem dobra“. Tyto dva výklady je ale možné spojit, protože vítr může působit příznivě i negativně. (srov. Váňa, 1990)

Stri- může být také onomatopoickým vyjádřením pro svištění větru. Na Moravě mělo slovo *stří* znamenat vítr. Tímto lze tedy spatřovat další spojitost mezi Stribogem a větrem a z toho plynoucí označení Striboga jako vládce větru.

Dalšími názvy pro tohoto boha byly: Stříboh, Striw a Strigoň. (<http://www.slovane.cz/view.php?navezclanku=stribog&cislocclanku=2006040016>)

V ruštině zní jméno boha Striboga stejně – *Стрибог*. Jediný rozdíl, který můžeme spatřovat, je samozřejmě transliterace.

4.6 SIMARGL

V literatuře lze najít tohoto boha také pod názvem *Семаргл*. Název vznikl ze staroruského *Семарьгль*, *Симарьгль* a *Сим-Рьгль*.

U boha Simargla stojí také velký otazník. Z názvu lze odvodit, že pochází ze starodávného *Sedmor(o)-golvъ* neboli *Sedmihlav(ec)*. Simargl je tedy podle některých hypotéz spojen s magickým číslem *sedm* a je zároveň ztělesněním, podle některých publikací, sedmičlenného panteonu. Tato teorie je uvedena v publikaci *Мифы народов мира*, ale publikace *Svět slovanských bohů a démonů* tuto teorii odmítá a proklamuje, že sedmihlavé božstvo je doloženo na pobaltské Rujaně (bůh Rujevít) a ne v Rusku.

Některá literatura uvádí Simargla jako dva bohy: Sima a Rgla. Nejpravděpodobnější jsou dvě možnosti výkladu. Jedna hypotéza tvrdí, že jméno Simargl vzniklo z íránského *senmurv-símurg*, což je výraz pro posvátného okřídleného psa, jenž se rozšířil jako populární motiv nejen ve středověkém umění Íranu, ale i na ruských špercích, náramcích, diadémch a koltech. Tuto myšlenku podporuje fakt, že na slovanské náboženské soustavy zapůsobily ve středověku íránské vlivy, které byly dány slovansko-íránským soužitím na jižní Rusi. Problémem je ale to, že Símurg nebyl božstvem, ale démonickou bytostí nižšího řádu.

Druhá teorie říká, že pojmenování boha Simargla vzniklo ze dvou slovanských výrazů *Sem* (z praslovanského *sěmъa* – rodina nebo *sěme* – sémě) a *Rъgl* (z praslovanského *rъž*

– žito, obilí). Tato teorie se přiklání k tomu, že Simargl zahrnuje dvě božstva, z nichž Sem je ochráncem dobytka a Rьgl ochráncem obilí, tj. základních faktorů hospodářského života. Pokud je tato hypotéza pravdivá, mohlo by toto božstvo odkazovat na spojenou dvojici – blížence. (srov. Váňa, 1990)

Pojmenování Simargla v češtině je až na jinou formální podobu písma (azbuka – cyrilice) totožné s pojmenováním stejného boha v ruštině.

4.7 MOKOŠ

Mokoš neboli Mokuš, Makosla, Makoš či dokonce Mokša je bohyně kyjevského pantheonu, jejíž jméno je odvozeno od kmene *mok-*, *mokrь-* a je nejpravděpodobněji zosobněním „matičky země“. Kmen odkazuje na *mokro*, *mokrý*, což nasvědčuje právě k spojitosti s vlhkou úrodnou zemí, na které byl slovanský rolník závislý, protože mu poskytovala obživu.

L. Niederle spatřoval na základě textu Slovo sv. Grigorija spojitost mezi slovanskou Mokoš a řeckou Afroditou a babylonskou Aštarte, a tudíž od nich odvozoval i její kult sexuálních rituálů. Je zřejmé, že k určitým rituálům docházelo, ale s největší pravděpodobností nepatřily k hlavním atributům bohyně Mokoš, jejíž funkce byla především hospodářská.

Mimo ruské teritorium můžeme najít jméno této bohyně i v českém názvu vrchu Mokošín, který se nachází u Přelouče v Čechách a jehož název je odvozen od staročeského osobního jména Mokoša – Mokošě. Tento fakt dokazuje slovanský původ jména, ale pro dokázání kultu Mokoše na našem území jako důkaz nepostačuje. (srov. Váňa, 1990)

Publikace Mýty a báje starých Slovanů uvádí Mokoš jako boha, nikoliv bohyni a udává, že toto božstvo existovalo i v ženské podobě se jménem Mokuša. Ve většině publikací je ale Mokoš ženského pohlaví. Autoři některých publikací se domnívají, že Mokoš byla manželkou Perunovou. Obvykle byl Perun a Mokoš umístěni na samém vrcholu pantheonu – rusky jde o tzv. *макушкы* neboli vrchol, vrcholak, vršek. Odtud je možná odvozeno jméno bohyně. V Psovské oblasti se nachází obec *Макушино*, která se také rozkládá na vyvýšenině, tudíž je možné určitou souvislost zde spatřovat.

K slovanským jmenům, které vycházejí ze stejného kořene, patří např. *Мака, Маковица, Макович, Маковка, Макош, Макута, Макут, Макуха, Макуш, Макуша, Макушка, Мокуш, Мокушка* a další. (srov. Резунков, 2010)

Rusky zní jméno této bohyně Мокошь. Jméno má grafickou podobu cyrilice a na konci je měkký znak.

Z výše uvedeného vyplývá, že jména bohů odrážejí především vnější vzhled boha, jeho funkci a věc, kterou zosobňovali. Každá kultura, ať už slovanská, románská, germánská, baltská či jakákoliv jiná, si vytvořila své bohy, které oslavovali a uctívali. Vladimír Solovjov ve své knize Vybrané stati II. – Mytologický proces, Prvobytné pohanství tvrdí:

„Existuje názor, podle něhož jsou všichni bohové různé formy, projevy nebo atributy jednoho božstva.“ (Solovjov, 2007: 25)

Proto je např. Perun ztotožňován s řeckým bohem Diem, který je zase obdobou římského boha Jupitera apod.

5. ANTICKÁ MYTOLOGIE

Názvy antických bohů, stejně tak jako bohů slovanských, vznikly tak, že lidé vytvářeli pro různé přírodní jevy (déšť, hrom, mlha, bouře) a nebeská tělesa (Slunce, Měsíc) božské zástupce. Chápání přírodních jevů ve starověku bylo totiž jiné než dnes. Lidé spatřovali za působením přírody další bytosti, kterým byli podřízeni, a proto jim přinášeli oběti a modlili se k nim.

5.1 ODLIŠNOSTI VE JMÉNECH ČESKÝCH A RUSKÝCH

Ruská a česká podoba většiny jmen bohů je v podstatě totožná, odlišnost je pouze formální (v ruštině jsou jména transliterována do azbuky); v některých případech však nacházíme i další drobné rozdílnosti.

Vliv řečtiny a latiny se na slovanských podobách theonym odráží především ve výslovnosti a v pravopise obecných a vlastních jmen. Pravidla pravopisu a výslovnosti se ale dosti liší v jednotlivých větvích slovanských jazyků – v našem případě tedy v ruštině jako jazyce v východoslovanském a v češtině jako v jazyce západoslovanském. Je to dáno tím, že v době, kdy vznikla z řecké abecedy cyrilice, označovala některá řecká písmena už jiné hlásky než v době dřívější klasické iónsko-atické řečtiny, tzn., že slova východoslovanských jazyků, která byla přejatá do slovanštiny v 9. – 10. stol. n. l., si dochovala tehdejší obvyklou výslovnost, a ne tu úplně původní jako slova západoslovanských jazyků. Do západoslovanských jazyků se navíc nedostala mnohá slova přímo z řečtiny, ale později prostřednictvím latiny, která zachovala původní řeckou výslovnost a zároveň i pravopis.

Tyto změny jsou patrné např. u jména boha Dia. V češtině v prvním pádě jednotného čísla zní jeho jméno **Zeus**, kdežto ruské jméno pro téhož boha je *Зевс*. V tomto případě se mění skupina *us* na *vs* (*вс*). Tento jev je patrný i v jiných slovech řeckého původu, např.: *Евгений*, *Европа*, *евро*, *евангелие*, *евстахиева труба*, *пневмония* a další.

Podobný jev je patrný u diftongu *ai*, který se v ruštině transformuje na *av* (*ав*), např. ve slovech *Аврора*, *Август*, *автомат*, *автобус*, *автомагистраль* a dalších.

Další odlišnosti mezi českými a ruskými jmény lze spatřovat v případě bohyně **Athény** a města Athény. Jméno této bohyně v ruštině zní *Афина* a město se rusky jmenuje

Афины. Je to důkazem toho, že čeština si zachovala v těchto názvech původní řeckou výslovnost. (srov. Žaža, 2010)

Odlišnosti mezi ruštinou a češtinou je někdy třeba hledat v kulturologické oblasti. V českém překladu knihy *Manikúra pro nebožtíka* od známé ruské autorky detektivních románů Darji Doncové je překladatelskou kompenzací zaměněno jméno bohyně tragédie **Melpomené** za jméno bohyně komedie **Thálie**: (příklad převzat z: Stěpanová, 2011)

Я не слишком большая театралка и в храм Мельпомены хожу редко.

Я – служитель Мельпомены, - гордо говорил Катюков, - артист одного из ведущих московских театров...

Překlad:

Nejsem velký divadelní nadšenec. Do chrámu Thálie chodím zřídka.

Sloužím bohyni Thálii, jsem herec jednoho z nejpřednějších moskevských divadel...
(Doncová, 2006: 70)

Komentář L.Stěpanové: „Překladatel nahrazuje jméno starořecké bohyně tragédie Melpomény jménem řecké bohyně Thálie, bohyně komedie, a tím také zkresluje význam textu – zvláště v druhém příkladu, kde herec o sobě hrdě prohlašuje, že je služebník Melpomény.“ (Stěpanova, 2011: 56)

Já se domnívám, že v současném českém kulturním povědomí se bohyně Thálie nespojuje pouze s komedií, ale chápe se širě jako ztělesnění divadelního umění obecně (viz např. každoročně udílené Ceny Thálie za nejlepší divadelní výkony, za balet, za celoživotní mistrovství atd.) Takže uvedený překlad pokládám za adekvátní.

6. UŽÍVÁNÍ JMEN V JINÝCH NÁZVECH

Jména bohů, legendárních hrdinů a biblických postav se odrážejí i v jiných názvech, nejčastěji v geografických pojmenováních. V některých případech to ani není na první pohled patrné, protože původní jméno je pozměněno, přeloženo nebo přizpůsobeno danému jazyku.

Původně měla větší význam řecká mytologie, ale v souvislosti s historickým slábnutím vlivu Řecka a rozšiřováním starověkého Říma se prosazuje i římská mytologie a v jazyce se promítá v názvech měsíců, dnů, planet apod.

6.1 NÁZVY DNŮ

Názvy římských bohů je možné vysledovat v románských názvech dnů v týdnu. Pondělí je zasvěceno Luně, úterý ovládá Mars, středa patří Merkurovi, čtvrtek je pod vlivem Jupitera, pátek řídí Venuše, sobotu Saturn a neděli vládne slunce (fr. lundí, mardi, mercredi, jeudi, vendredi, samedi, dimanche; it. lunedì, martedì, mercoledì, giovedì, venerdì, sabato, domenica). Germánské názvy odráží většinou germánskou mytologii a ve slovanských názvech dnů se promítají většinou čísla (вторник, четверг, пятница – čtvrtek, pátek) v souladu s byzantskou tradicí, ale i přesto podle Slovanů každý den připadá určitému bohu slovanské mytologie.

6.2 NÁZVY MĚSÍCŮ

I v názvech měsíců se promítají jména bohů a antických postav. Je to patrné v ruštině, angličtině, francouzštině, němčině, slovenštině a dalších jazycích. Nejedná se tedy jen o románské jazyky, jak tomu bylo u názvů dnů v týdnu (viz výše), ale patří sem i jazyky slovanské a germánské. Je to dáno tím, že tyto jazyky přijaly latinskou tradici pojmenování měsíců. Čeština ale do této skupiny nepatří. Vytvořila si své vlastní názvy, které vycházejí z přírodních jevů. Významy a etymologie názvu některých měsíců jsou jasné, např. *leden* vznikl od slova *led*, ale existují měsíce, od kterých nelze tak snadno odvodit jejich etymologický původ. Sem patří např. měsíc srpen, jenž vychází ze slova *sirosti* neboli *zrát*, tudíž odkazuje na dobu, kdy zraje obilí. Měsíc únor dostal své pojmenování proto, že v této době se při tání ledu **noří** kry do vody. Jelení říje připadá na měsíc říjen a prosinec je obdobím zabijaček prasat, proto dostal tento název.

Do té doby, než ruština přejala latinské názvy měsíců, měla také své vlastní názvy, ve kterých se odrážely přírodní jevy, např. leden se řekl *студень*, duben *цветень* a říjen *жёлтень*.

V případě skupiny jazyků, ve kterých se promítá latinská tradice, je každý měsíc pojmenován po určitém bohu nebo po konkrétní antické postavě.

Leden, rusky *январь*, patří bohu se jménem **Janus**. Janus je bohem římské mytologie a symbolizuje začátek a konec, což plně koresponduje s měsícem lednem. Lidmi byl také vnímán jako bůh změny, přechodu z minulosti do budoucnosti. Byl to také bůh dvou tváří, dvou protikladů (slunce – měsíc, minulost – budoucnost, staré – nové). Podrobněji viz níže – v kapitole Ruské frazeologismy.

V názvu *февраль* se odráží jméno etruského boha **Februa**, který byl pro starověké Římány bohem očisty.

Měsíc *март* získal svůj název od boha války **Marse**.

Měsíc *май* dostal svůj název od řecké bohyně jménem **Maia**, která je totožná s římskou bohyní plodnosti a úrody jménem Bona Dea neboli „dobrá bohyně“.

Měsíc *июнь* je pojmenován podle římské bohyně **Juno**, manželky římského boha Jupitera. (<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/bog001/kalendarni-mesice-puvodnazvu/>)

6.3 NÁZVY PLANET

Podle bohů římské mytologie jsou pojmenovány i planety. Většina názvů v češtině a v ruštině je shodná s tou výjimkou, že ruské názvy jsou transliterovány do azbuky. Odlišuje se ale název planety Venuše – v ruštině je ekvivalentem název *Венера*, který vychází z 2. pádu původního latinského názvu *Venus*, přičemž 2. pád zní *Venery*. Český název je odvozován od základního 1. pádu, je odtržen latinský sufix *-us* a připojen český sufix *-uše*, který je typický pro některá vlastní jména (např.: Libuše, Miluše). Drobné odlišnosti jsou patrné i v názvu planety Merkur. V ruštině se tato planeta nazývá *Меркурий*, ruským sufixem *-uř* se tak odlišuje od názvu českého. Původní latinský název zní *Mercurius*. Ruština i čeština v tomto případě odtrhly latinský sufix. Ruština přidala sufix vlastní a čeština nechala název bez sufixu.

6.4 JMÉNA BOHŮ A HRDINŮ V ZEMĚPISNÝCH NÁZVECH

V ruských geografických názvech se jména bohů, antických hrdinů či biblických postav prakticky nevyskytují, kromě níže uvedeného názvu města Petropavlovsk-Kamčatskij, ale je možné je spatřovat v jiných názvech ve světě, a to především na území starověkého Řecka.

Petropavlovsk-Kamčatskij

Petropavlovsk-Kamčatskij (Петропавловск-Камчатский) je metropole Kamčatského kraje na Dálném Východě. Svůj název toto město získalo od prvních ruských lodí, které dorazily po strastiplné cestě 6. října 1740 do Avačinského zálivu z Ochotska. Jmenovaly se Svatý Petr a Svatý Pavel. Kapitánem lodě Svatý Petr byl Vitus Bering, jenž se narodil v Dánsku a pracoval ve službách ruského námořnictva. Loď se jménem Svatý Pavel kormidloval ruský mořeplavec Alexej Čirikov. Název města je tedy odvozen od jmen světců sv. Petra a sv. Pavla zprostředkovaně, podle názvů uvedených lodí.

Athény

Athény (rusky Афины) jsou považovány za centrum antické vzdělanosti. Podle mýtu byly pojmenovány podle bohyně Athény, která se dohadovala s Poseidonem o tom, komu bude náležet moc nad krásnou Attikou, hlavním městem Ellady. Se sporem šli k bohovi všech bohů Diovi. Athéna byla ale jeho dcera a Poseidon jeho bratr, proto odmítl spor soudit a přenechal ho Kekropovi, který byl zakladatelem Athén a prvním vládcem v Akropoli.⁴ Kekrop se rozhodl dát Athéně a Poseidonovi úkol, na základě kterého pak rozhodne, kdo získá moc nad městem. Poseidon vzal do rukou trojzubec a udeřil jím do skály, která obklopovala Akropolis. Země se zatřásla a ze skály začala tryskat slaná voda. Poseidon pronesl, že od této chvíle zde bude zdroj slané vody. Poté předvedla Athéna svůj dar městu. Zvedla svoje kopí a hodila ho do půdy. V mžiku se na onom místě objevil olivovník obsypaný zelenými plody. V tom okamžiku bylo rozhodnuto, že vládcem města bude bohyně Athéna, a to proto, že slané vody bylo všude dost, kdežto olivovník přinese lidem užitek a radost. Zeus jen potvrdil rozhodnutí zakladatele Attiky a přiřknul moc své dceři Athéně. Takto získala metropole Řecka podle mýtu svůj název.

Etymologové ale předpokládají, že název ve skutečnosti vznikl od řeckého slova *Atenei*, které v překladu znamená *vyvýšený*, což odkazuje na to, že se město nachází na kopci, na vyvýšeném místě.

---

⁴ z řečtiny tzv. horní město – bylo postaveno na vrcholku města a nacházel se tam palác vládce

Peloponés

Poloostrov Peloponés (rusky Πελοπονнес) byl pojmenován na počest krále Pelopse, syna potrestaného Tantara, jenž byl odsouzen na muka v pekelné Aidě (viz níže v kapitole Společné frazeologismy).

Pelops vládl městu Sipylu, nacházejícímu se na historickém území Lýdie (dnešní město Manisa v Turecku), a Frýgii (taktéž dnešní Turecko). Jeho vláda ale netrvala dlouho, protože byl vyhnán trojským králem a byl nucen uprchnout. Po moři se dostal právě na poloostrov Peloponés. Kousek od místa, kde se usadil, se nacházelo město Pisa (pravděpodobně se nejedná o italskou Pisu v Toskánsku, která je známá svou šikmou věží), kterému vládl král Enomaj. Enomaj měl krásnou dceru Hippodamii, o jejíž ruku se ucházeli mnozí nápadníci. Žádný z nich se ale už nevrátil domů, v Pise našli pouze smrt a jejich hlavy zdobily brány paláce krále Enomaje. Enomajovi bylo věštěno, že jeho smrt způsobí ten, kdo si vezme jeho krásnou dceru za ženu. Proto vyzýval všechny její nápadníky k účasti v závodě vozatajů. Nebylo ale lepšího vozu a lepších koní, než měl Enomaj, a proto vždy vyhrával.

I Pelops se doslechl o krásné Hippodamii a o neporazitelnosti krále Enomaje a rozhodl se s ním utkat. Pelops usilovně přemýšlel, jak krále porazit. Napadlo ho obrátit se na jeho vozku Mirtila. Předsunul mu drahé dary a prosil ho, aby vůz Enomaje upravil tak, aby během závodu kola seskočila z osy.

Druhého dne ráno se konal závod a Pelops nad Enomajem zvítězil, oženil se s krasavicí Hippodamií a ujal se vlády. Od těch dob poloostrov, kde se závod konal, nese jeho jméno. V tomto mýtu lze také spatřovat rysy Olympijských her (závody vozatajů, přinášení oběti bohům).

Gibraltar

Gibraltar je britské zámořské území na samotném jihu Pyrenejského poloostrova. V roce 710 vyzval arabský vojevůdce Musa ibn-Nusaira svého muže Tariku z Ceuty⁵, aby se plavil přes moře na území dnešního Španělska s cílem zaútočit na nevěřící lid vizigótského krále Rodericha a podrobit si Hispánii. Když vojsko dorazilo na pevninu, na příkaz Tarika ibn-Zijady se usadilo na skále Kalpě, která měla výhodnou polohu. Dne 14. července 711 se střetla vojska Maurů s Vizigóty. Z této bitvy vítězně vzešli Maurové s Tarikem v čele.

---

⁵ Ceuta – město na území Maroka, naproti Gibraltaru

Od té doby, co se na Kalpě usadilo muslimské vojsko, se skála nazývá Džebel al-Tarik, což v překladu z arabštiny znamená Tarikova hora. V důsledku toho se tak jmenuje i mys, který se zde nachází, průliv, jenž spojuje Středozemské moře s Atlantickým oceánem, město a zároveň i vojensko-námořní pevnost, kterou tady postavili Angličané v 18. stol. V evropské transkripci zní název právě Gibraltar. Angličané, kteří žijí v Gibraltaru, ho často nazývají jednoduše *rock* neboli *skála* a sami sobě si říkají *rock people* tedy *skalní národ*. (srov. Узин 1961)

Rusky zní název tohoto místa *Гибралтар* a je tak, opět až na grafickou podobu písma, totožný s názvem českým. Odlišnost lze ale spatřovat ve výslovnosti, kdy česky bychom název přečetly podle anglické výslovnosti, tedy [džibraltar].

6.5 OSTATNÍ NÁZVY

Především názvy bohů lze najít i v pojmenováních nejrůznějších skutečností, zpravidla toto pojmenování s daným bohem do určité míry souvisí.

Moiry byly bohyně nejvyššího boha Dia, byly to bohyně osudu. Jméno **Moir** se dnes objevuje v názvu českého obchodu s termoprádlem a jeho výrobků, resp. materiálu, z něhož jsou vyrobeny.

V mnoha názvech se také odráží jméno římské bohyně **Minervy**. Hlavně se po této bohyni pojmenovávala a pojmenovávají různá vzdělávací zařízení (školy nebo vzdělávací projekty), a to proto, že staří Římané Minervu uctívali jako bohyni moudrosti. Předpokládá se, že Minerva byla původně panenskou bohyní Etrusků (Menrva). Z tohoto důvodu je Minerva také název jednoho druhu antikoncepčních pilulek.

Jméno boha spánku **Hypna** se promítá ve slově *hypnóza* (*гипноз*) a jméno boha **Morfea** lze spatřovat ve slově *morfin* či *morfium* (*морфий*). V obou případech existuje souvislost s centrální nervovou soustavou a psychickými stavy člověka. Spojitost boha a Hypna a Morfea je uvedena níže (viz kapitola Společné frazeologismy).

7. POSTAVY BIBLE, MÝTŮ A LEGEND VE FRAZEOLOGISMECH

V českých frazeologismech se poměrně často promítají jména různých biblických, legendárních a mytických postav. Jedná se tudíž o jeden z typů frazeologismů s tzv. propriálním prvkem. Tyto frazeologismy ale postupně vycházejí z aktivního užívání a vzhledem k tomu, že většina mluvčích se v dnešní době příliš neorientuje v mýtech a legendách, jsou pro mnohé uživatele jazyka již nesrozumitelné.

I ruština má mnoho frazeologismů s propriálním prvkem, ale ve srovnání s češtinou jich má méně. Avšak i v ruštině existují frazeologismy, jejichž ekvivalent v češtině jméno dané postavy neobsahuje a je tak vyjádřen opisem nebo jiným frazeologismem.

V následujících kapitolách řadím frazeologismy pouze na základě tematické souvislosti, nikoliv na základě formálně-sémantické klasifikace V. V. Vinogradova.

7.1 ČESKÉ FRAZEOLGISMY SE JMÉNY BIBLICKÝCH POSTAV

Tato kapitola obsahuje české frazeologismy s propriálním prvkem zastoupeným jménem biblické postavy, jejichž ekvivalenty v ruštině tento prvek neobsahují. Následující materiál jsem čerpala z Česko-ruského frazeologického slovníku Valerije Mokieňka a Alfréda Wurma a z publikace *Мифологический словарь*.

Abrahám

Český frazeologismus *je starý jako Abrahám* nemá v ruštině protějšek, který by obsahoval název biblického hrdiny Abraháma, který prosil boha o odpuštění městům Sodomě a Gomoře. Do ruštiny lze tento frazeologismus přeložit opisem: *он очень старый, он достиг преклонного возраста, он глубокий старик*. Stejně je to i v případě frazeologismu *je (už) u Abraháma* (*он уже на том свете, он уже спит вечным сном, он уже отправился к праотцам, уходит в иной мир*) nebo také *odejít k Abrahámovi* či *už je v lůně Abrahámově*, což znamená *je už na onom světě*. Ani frazeologismus *pamatuje Abraháma* nebo *těž léta Abraháмова* nemá v ruštině frazeologický protějšek s Abrahamovým jménem.

Tento frazém patří mezi ty, které nemají v cílovém jazyce, tedy v ruštině, ekvivalent s propriálním prvkem, tj. s podstatným jménem vlastním, které označuje osoby či místa apod. (<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6243>)

Daniel

Prorok Daniel působil na babylonském dvoře, vynikal svou moudrostí a výkladem snů. Jednou ale neuposlechl královu rozkazu a byl za trest hozen do jámy lvové. Po třech dnech ale našli Daniela živého. Z této události vychází frazeologismus *Daniel v jámě lvové* vyjadřující zdánlivé velké nebezpečí. Ruština podobný frazeologismus nepoužívá, v Česko-ruském frazeologickém slovníku Valerije Mokienka a Alfréda Wurma je uvedeno vysvětlení významu slovy: *человек, попавший в осиное гнездо*.

Ezau

Syn praotce Izáka Ezau byl mužem divočiny, a proto se do českého jazyka dostal frazeologismus *(je) chlupatý (zarostlý) jako Ezau/ je (vypadá) jako Ezau*. Ruština nemá frazeologismus se jménem Ezau. Česko-ruský frazeologický slovník uvádí tyto ekvivalenty: *он лохматый (волосатый) как медведь (как обезьяна), он зарос щетиной как щётка (как кактус), он оброс бородой (волосами), он колючий как ёж*.

Jezulátko

Frazeologickému přirovnání *jako Jezulátko* odpovídá v ruštině ekvivalent *как ангело(че)к*, což odkazuje na vnější podobnost mezi andílkem a Jezulátkem coby malým miminkem.

Job

Job je postava ze Starého Zákona. V rozmluvě s Bohem zasahuje ďábel a podněcuje Boha, aby vyzkoušel Jobovu věrnost, a tak Bůh nechává Joba procházet hroznými muky – bere mu rodinu, majetek a všechnu sílu - ale Job stále věří, že je Bůh spravedlivý. Tímto způsobem se Job stal symbolem člověka, který nezaslouženě trpí. Český frazeologismus *Jobovy zvěsti (zprávy)* tedy značí zprávy o nenadálém neštěstí. Ruština frazeologismus se jménem této biblické postavy nemá. V česko-ruském frazeologickém slovníku je uveden ekvivalent: *ужасные известия*.

Lazar

Svatý Lazar podle Janova evangelia onemocněl a zemřel. Po jeho smrti se k němu dostavil Ježíš a vzkřísil ho z mrtvých. Toto vzkříšení představuje vrchol Ježíšova působení na zemi a má lid připravit na vlastní Ježíšovo vstání z mrtvých. Na základě Lazarova osudu v češtině vznikl frazeologismus *ležet jako lazár*, který lze do ruštiny přeložit protějškem *лежать пластом (как пласт), лежать трупом*.

Lot

Lot je také postava z bible. Sodoma a Gomora byla města hříchu, nacházející se na pobřeží Mrtvého moře. Abrahám (viz výše) prosil boha, aby těmto městům odpustil. Bůh svolil pod podmínkou, že Abrahám nalezne ve městech alespoň padesát spravedlivých. Abrahám jich ale nenašel ani deset, a proto byla města vyvolena k záhubě. Zachránil se pouze Abrahámův bratr Lot se svou rodinou. Lotova žena ale zhřešila, když opouštěli s Lotem město – ze zvědavosti se ohlédla, což bylo zakázané, protože bůh nechtěl, aby se lidé dozvěděli, jakým způsobem města zničil. Bůh ji proto proměnil v solný sloup. Odtud vznikl frazeologismus *stojí jako Lotova žena*. V ruštině opět nemá propriální ekvivalent a překládá se slovy: *он стоит как вкопанный*.

Martin

Ani frazeologismus *svatý Martin přijel na bílém koni* nemá v ruštině ekvivalent s propriálním prvkem. Ekvivalentní spojení v ruštině zní: *полетели белые мухи* či *выпал первый снег*. Zajímavá je souvislost Martina s bílým koněm. Sv. Martin byl totiž vojákem římské armády a ti měli výsadní privilegium jezdit na bílých koních.

Petr

Když vojáci zadrželi Ježíše Krista, Petr třikrát prohlásil, že ho nezná. Tato událost dala v češtině vzniknout dalšímu frazeologismu, který zní: *zapřel (někoho) jako Petr Krista*. Ekvivalentem k tomuto frazeologismu v ruštině je: *он отрёкся от кого, он притворился, что не знает кого (из трусости)*.

Pilát

V češtině existuje frazeologismus *přijít (dostat se) do čeho jako Pilát do Kréda*. Tento frazeologismu souvisí s funkcí, kterou Pilát Pontský vykonával (viz výše). Ruština má pro tento frazeologismus ekvivalent *понасть куда (во что) как кур во щи*. V českém jazyce je ještě podobný frazeologismus *přijít (dostat se) k tomu jako slepý k houslím*.

Existuje i frazém *posílat od Herodesa k Pilátovi a od Piláta k Herodotovi* neboli *posílat od čerta k ďáblu*, jež má v ruštině ekvivalent *посылать от Понятия к Пилату*. Viz níže v Kaifáš v kapitole Společné frazeologismy.

Samson

Samson se narodil z boží vůle jako zachránce Izraelitů z nadvlády Filištinů. Bůh ho obdařil velkou silou, aby se mu dobře vedlo v boji. Do silného krásného Samsona se

zamilovala Filištinka Delilah, ale on její lásku neopětoval a požádal o ruku její sestru Semarad, načež ta ho odmítla. Zklamaná Delilah se ale zapřísáhla, že se Samsonovi pomstí. Vylákala z něj tajemství jeho síly, která mohla být ohrožena jen v případě oholení jeho vlasů. Delilah tak učinila a Filištini dostali Samsona do zajetí. Když ho ale jednou vyvedli z vězení, chytil se dvou sloupů, které nesly palác, a poprosil boha, aby ho ještě jednou obdařil onou velkou silou. Bůh ho vyslyšel a Samson strhl celý palác na všechny jeho filipínské obyvatele a spolu s nimi zahynul. Z toho biblického příběhu vychází další frazeologismus, a to: *má sílu/ je silný jako Samson*. Ruským ekvivalentem je *у него богатырская сила, он настоящий богатырь*.

Šalamoun

Frazeologismu *Šalamounská odpověď* se v ruštině rovná spojení *глубокомысленный и неопределённый ответ* – v tomto případě tedy není v ruském jazyce užit propriální prvek, i když, jak je zmíněno níže, některé ruské frazeologismy sestávají z Šalamounova jména. (Viz níže v kapitole Společné frazeologismy.)

7.2 ČESKÉ FRAZEOLIGISMY S THEONYMY

Eris

Eris je řecká bohyně všech svárů a konfliktů. V češtině existuje výraz *Eridino jablko* neboli *jablko sváru*. Ruština pro vyjádření téhož významu používá výraz *яблоко раздора*, v němž jméno antické bohyně nefiguruje. Tento obrat odkazuje na uraženost a zlomyslnost Eris poté, co nebyla pozvaná na svatbu Pélea a Thetidy. Mezi Héro, Athénu a Afrodité hodila jablko s nápisem „*té nejkrásnější*“. Zeus vybídl Parida, aby rozhodl. Ten dal jablko Afrodité.

Venuše

Venuše je římská bohyně lásky a krásy, ztotožňovaná s řeckou bohyní Afroditou. Mezi české frazeologismy s propriálním prvkem se řadí také frazeologismus *Venušina kněžka* neboli *kněžka lásky* či *rozkoše*. Ruský ekvivalent Venušino jméno neobsahuje, při překladu by se užil výraz *проститутка* nebo doslova *жрица любви*.

7.3 RUSKÉ FRAZEOLIGISMY

Protože ruština má méně frazeologismů se jmény výše uvedených postav, jejichž ekvivalenty v češtině tento prvek nemají, nedělím tuto kapitolu na frazeologismy se

jmény biblických postav, s theonymy apod. a uvádím jen několik příkladů společně v této kapitole.

Валаам⁶

Balák byl vyzván, aby zpusťil Izraelity. Byla mu za to slíbena veliká odměna, proto ihned sedl na oslici a vydal se na cestu. Podle bible ale Hospodin nechtěl, aby Balák šel proti jeho lidu, a proto dal lidský hlas jeho oslici, která k němu promluvila. Balák si tak uvědomil svoji chybu a místo toho, aby proti Izraelitům bojoval, jim požehnal. Na základě tohoto biblického příběhu se v ruštině odráží frazeologismus *кричать как валамова ослица*, který nemá v češtině ekvivalent s propriálním prvkem. Nejvýstižnějším ekvivalentem je český frazeologismus *řvát jako na lesy*. Dále existuje v ruštině výraz *упрямая как валамова ослица*, jehož ekvivalentem je *tvrdohlavá jako ovce*.

Илья Муромец

Ilja Muromec je ruský bohatýr, hlavní postava ruských bájí. Z toho důvodu je jeho jméno obsaženo jen v ruském frazeologismu, nikoliv v českém. Frazeologické přirovnání *как Илья Муромец* má tak v češtině ekvivalent bez propriálního prvku, a to: *jako bohatýr*.

Прометей

Prométheus byl statečný hrdina, protože daroval lidem oheň, který předtím odcizil olympským bohům (viz Herakles v kapitole Společné frazeologismy). V ruském jazyce existuje frazeologismus *Прометеев огонь*, který v češtině nemá jednak ekvivalent s propriálním prvkem, ale nemá ani ekvivalent frazeologický, a tudíž by se přeložil jednoduše jako *šlechťnost a statečnost*.

7.4 SPOLEČNÉ FRAZEOLIGISMY SE JMÉNY BIBLICKÝCH POSTAV

Následující kapitola obsahuje ekvivalentní frazeologismy, které obsahují jak v ruštině, tak češtině jméno konkrétní postavy.

Adam

Ruským frazeologismům *гол (голый) как Адам*, *голые как Адам и Ева* v češtině odpovídá ekvivalent *nahý jako Adam*, *jako Adam a Eva*. Nejčastěji se ale používá frazeologismus *v rouše Adamově/Evině*.

---

⁶ V Karélii se nachází stejnojmenný ostrov Valaam, kde se zároveň rozprostírá monumentální Valaamský klášter.

Biblická postava Adama se promítá i ve frazeologismu *начинать/начать с Адама*, což znamená *začínat od samého počátku, začínat od Adama*.

Knižní frazeologismus *скидывать/скинуть (совлечь) ветхого Адама* v češtině znamená *svléknout starého Adama, odhodit staré názory, přesvědčení a zvyky, duševně se obnovit*. Český protějšek *svléknout starého Adama* se ale moc nepožívá a vzhledem k tomu, že ruský frazeologismus je knižní, v běžné řeči se také téměř nepoužívá.

Bartoloměj

Frazeologismus *Барфоломеевская ночь (bartolomějská noc)* je výrazem pro vyvraždění a vychází z historické události, při které došlo k masovému vyvraždění hugenotů katolíky, a to ve Francii roku 1572. Svatý Bartoloměj byl jedním z dvanácti Ježíšových apoštolů.

David

Knižní frazeologismus *Давид и Голиаф (David a Goliáš)* odkazuje na biblický příběh o zápasu malého Davida a obra Goliáše. Frazeologismus se používá i v přeneseném významu, tedy nevztahuje se jenom na lidi, ale i na státy nebo různé skupiny apod.

Eva

Jak již bylo zmíněno výše, čeština i ruština používají frazeologismy s biblickými postavami Adama a Evy. Kromě již uvedeného *голые как Адам и Ева* v ruštině existují frazeologismy jako např.: *в костюме Евы, Евина дочка, дочь Евы, Евины дочери (v rouše Evině, dcera Evina/Evy, Evina dcera)*. Frazeologismus *Евина дочка* se používá, když jde řeč o ženě, která se vyznačuje typicky ženskými povahovými rysy, např. zvědavostí.

Herodes

Herodes Veliký neboli Herodes I. Ukrutný vládl Judeji tak krutě, že je mu v bibli přisuzováno vraždění betlémských kojenců. Do jazyka se tak dostal frazém *превозмоу в жесткости самого Ирода (přeherodesovat Herodesa/Heroda)* a užívá se v případě ohromné krutosti např. při velkých lovech zvěře. Viz níže *posílat od Piláta k Herodesovi*.

Jezule

V češtině existuje frazeologismus *tvářit se jako Jezule*, který má v ruštině ekvivalent *смотреть исусиком*. Významu tohoto a předchozího frazeologismu (*jako Jezulátko*) lze snadno porozumět, protože lidé mají určitou znalost o Ježíši Kristu, kdežto antická

mytologie není lidem tak známá. Je to dáno tím, že s antickou mytologií nemá naše země mnoho společného, kdežto křesťanství je zde pevně zakořeněné a známé, i když je hodně občanů nevěřících.

Ježíš

Zvolání *Ježíži Kriste!* patří také mezi frazeologismy. V ruštině tomuto frazeologismu odpovídá ekvivalent *господи Иисусе!* či *господи боже мой!*

Jidáš

Velice známá je biblická postava Jidáše, který zradil Ježíše Krista. V obou jazycích (v češtině i v ruštině) vzniklo přirovnání *jako Jidáš (как Иуда)*. Existuje také velice podobný frazeologismus *Иуда-предатель* neboli *zrádný jako Jidáš*. V souvislosti s postavou Jidáše dále vznikl frazeologismus *предать (продать) как Иуда Христа*, který má opět obdobný význam: *zradit jako Jidáš Krista*. Dále má čeština frazeologismus *Jidášův groš* neboli *Jidášova mzda* – tyto frazeologismy označují peníze za zradu. Ekvivalentem v ruštině je *иудины деньги, тридцать серебряников, плата за предательство*. Českému frazeologismu *Jidášův polibek* v ruštině odpovídají frazeologismy *поцелуй Иуды* a *Иудин поцелуй*.

Kaifáš/Pilát

Kaifáš byl židovský kněz, který potvrdil odsouzení Ježíše Krista na smrt. Pilát Ponský byl římským prefektem Judeje a podle evangelií taktéž odsoudil Ježíše Krista na smrt. V ruštině existuje knižní frazeologický výraz *ходить от Понтия к Пилату*. Tento frazeologismus lze přeložit českým frazeologismem *chodit od annáše ke kaifášovi* neboli frazeologismem *chodit od čerta k ďáblu*, jenž je častěji používaný a také pro mladé uživatele jazyka srozumitelnější. Ruština má také výraz *посылать от Понтия к Пилату*, jehož ekvivalentem je v češtině *posílat od Herodesa k Pilátovi a od Piláta k Herodotovi* neboli *posílat od čerta k ďáblu*.

Kain

Kain se narodil jako nejstarší syn Adama a Evy a v bibli je líčen jako bratrovrah, protože zabil svého mladšího bratra Ábela, a to z toho důvodu, že bůh nepřijal jeho oběť, nýbrž oběť Ábelovu. Bůh Kaina za vraždu potrestal – Kain musel bloudit po světě a bůh mu přiřknul znamení, na základě kterého nemohl být nikým zabit. V ruštině i v češtině existuje frazeologismus *Kainovo znamení* – *каинова печать*, který znamená, že člověk je zatížen jakýmsi trestem či vinou, které mu nedovolují začlenit se do lidské společnosti.

Kristus

Ruština má svůj frazeologismus *жить как у Христа за пазухой*. V češtině se mu rovná frazeologismus *mít se (být) jako v peřince, mít se (žít) jako v bavlnce*, nebo dnes již zastaralé *mít se (žít) jako pánbůh ve Frankrajchu*. Jméno Ježíše Krista se dále promítá ve frazeologismu *ждать кого/что как Христова (святого, светлого) праздника*, který v překladu znamená *velmi něco očekávat*. Českým frazeologickým ekvivalentem je: *čekat na koho/co jako na spasitele, čekat na koho/co jako na spasení (smilování)*. V tomto případě se v českých i v ruských frazeologismech objevuje tatáž postava, ale je vyjádřena jinými slovy (*Христос – спаситель/пánbůh*) a v jiném kontextu, proto jsou zařazeny do kapitoly Ruské frazeologismy. Frazeologismy *pro Kristovy rány* a *pro pět ran Kristových* mají v ruštině ekvivalent *боже милостивый, господи помилуй*.

Metuzalém

Metuzalém se dožil podle bible 969 let, ale pokud tyhle roky přepočteme na synodické měsíce (tj. dobu od jedné fáze měsíce do druhé), tak dostaneme 78 let, ale i přesto to byl na tu dobu věk úctyhodný, a proto se do jazyka dostal frazeologismus *metuzalémský věk*, jehož ekvivalentem v ruštině je *мафусаиловы веки (лета)* nebo také *аредовы веки (лета)*.

Šalamoun

Šalamoun vládl Izraelskému království a byl známý pro svou moudrost a prozřetelnost. Za jeho vlády země dosáhla hospodářského rozmachu. Jeho moudrost je ukázána na známém příběhu dvou matek, kterým se současně narodilo dítě. Jedno dítě ale zemřelo a ženy se hádaly, které z nich přeživší dítě patří. Král tedy rozhodl rozseknout dítě vedví. Nato se jedna z žen žalostně rozplakala a prosila, aby dítě dali ženě druhé. Podle této reakce král jasně poznal, čí ve skutečnosti dítě je. Čeština vychází z tohoto příběhu ve frazeologismu *je chytrý (moudrý) jako Šalamoun*. Ruština má v tomto případě ekvivalentní vyjádření s propriální prvkem, ale v Česko-ruském frazeologickém slovníku je spojení *он мудрый (умный) как царь Соломон* uvedeno až na třetím místě. Před ním stojí vyjádření *он семи пядей во лбу* a *у него ума палата*. K frazeologismu Šalamounské řešení je v ruštině ekvivalentní spojení *соломоного решение*. Výraz Šalamounská odpověď nemá v ruštině výraz, který by užíval Šalamounova jména (viz výše).

Šavel

Svatý Pavel je hebrejsky Saul a odtud také v češtině vzniklo jméno Šavel. Jak v češtině, tak v ruštině existují frazeologismy, které vycházejí ze života svatého Pavla. Pavel nejdříve křesťany pronásledoval, protože křesťanství tehdy nebylo populární a uznávané náboženství, ale jednoho dne k němu promluvil hlas z nebe a zeptal Pavla, proč ho pronásleduje. V tomto okamžiku se obrátil na křesťanskou víru a zasloužil se o její rozšíření mezi pohany. Proto se v češtině říká *ze Šavla se stát Pavlem* a v ruštině *превратиться из Савла в Павла* nebo se také užívá ekvivalent bez Pavlova jména, a to: *стать из гонителя ревнителем* či *уверовать в то, что прежде отрицал*.

7.5 SPOLEČNÉ RUSKÉ A ČESKÉ FRAZEOLIGISMY S THEONYMY

Adonis

Frazeologické spojení *красив как Адонис* má v češtině ekvivalent *krásný jako Adonis*. Tento český frazeologismus je uveden v Česko-ruském frazeologickém slovníku Valerije Mokienka a Alfréda Wurma, ale Rusko-český frazeologický slovník jej neuvádí. Toto frazeologické přirovnání vzniklo ze skutečnosti, že Adonis představoval boha krásy a touhy.

Amur

Стрела Амура neboli *Amorova střela* či *Amorův šíp* je symbol lásky, je to šíp, který zasahuje lidská srdce.

Janus

Jak již bylo zmíněno výše, bůh Janus byl bohem dvou tváří, proto se dostal do ruského jazyka frazeologismus *быть двуликим Янусом* a v češtině vznikl ekvivalent *mít Janusovu tvář*. V češtině je ale více rozšířený frazeologismus *člověk dvou tváří*. Je to opět dáno tím, že většina uživatelů jazyka by frazeologismu *mít Janusovu tvář* dnes už nerozuměla.

Morfeus⁷

Morfeus je bůh snů a zároveň syn boha spánku Hypna a bohyně noci Nykty. Lidem se zjevoval ve spánku, když byli ovládnuti jeho otcem Hypnem. Antická generace si ho představovala jako mladíka s malými křídly na spáncích. V češtině i v ruštině existuje frazeologismus, který znamená *upadnout do spánku* a zní: *náručí Morfeovo*, rusky

⁷ V Tretjakovské galerii v Moskvě se nachází novověká socha boha Morfea.

объятия Морфея. Odtud pak také vznikl název *hypnóza* (гипноз) a název pro *morfium*. (srov. Лосев, Тахо-Годи 2009)

7.6 SPOLEČNÉ FRAZEOLOGISMY SE JMÉNY LEGENDÁRNÍCH A MYTICKÝCH POSTAV

Achilles

Achilles byl řecký hrdina, kterému bylo věštěno, že zemře v Trójské válce. Jeho matka se snažila věštbě předejít, proto převlékla Achilla do dámských šatů a ukryla ho mezi dcery krále Lykoméda. Odessyus ale Achilla v Trójské válce potřeboval, a proto vymyslel lest. Převlékl se za kupce a šel Lykomédovým dcerám nabízet látky, šperky a koření. Mezi tyto předměty úmyslně nastražil zbraň, po které Achilles sáhl, a tudíž se prozradil. Achilles byl udatný hrdina, kterého nemohl nikdo zranit. Jediným zranitelným místem byla jeho pata, do které se nakonec střelil Paris svým šípem. Z tohoto mýtu se do českého jazyka dostal frazeologismus *Achillova pata*, jehož frazeologickým ekvivalentem v ruštině je výraz *ахиллесова пята*.

Argus

Argus byl v řecké mytologii stooký pastýř. Podle mýtu bohyně Héra ozdobila Argovýmá očima paví ocas. V ruštině na základě tohoto mýtu vznikly frazeologismy jako např. *следить за кем как Аргус, глаза как у Аргуса* nebo *Аргусово око*. První frazeologismus lze přeložit do češtiny také s použitím Argusova jména: střežit Argusovýmá očima. Druhý frazeologismus v češtině znamená *má oči jako Argus*. Frazeologické přirovnání dobrého zraku k Argusovi ale není v češtině obvyklé. Zcela běžně se používá frazeologické přirovnání *mít zrak jako ostříž*, který danou skutečnost plně vystihuje a rodilý uživatel jazyka by ji bez problémů rozuměl.

Ariadna

Jak v češtině, tak v ruštině se používá výraz *Ариаднина нить (Ariadnina nit)*, který označuje způsob, jak se vypořádat se složitou situací, jak vyřešit nelehký úkol.

Augiáš

Augiáš, rusky *Авгиев*, je syn boha Héliá, proslulý svými chlévy, které vlastnil, ale vůbec se o ně nestaral. Proto se do českého jazyka dostal výraz *Augiášův chlév*, který značí velký nepořádek. Ruština používá doslovný ekvivalent *Авгиевы конюшни*.

Damokles

Frazeologismus *Damoklův meč* (*Дамоклов меч*) se používá ve spojení *visí nad tebou* *Damoklův meč* a znamená, že všechno nemusí dopadnout dobře, člověk by měl být obezřetný a dávat si pozor. Tento frazeologismus vychází ze starověké legendy o vládci Dionýsovi, který žil v přepychu, ale zároveň ve strachu, že se jeho poddaní jednoho dne vzbouří. Jeho dvořan Damokles vládci řekl, že musí být veliké štěstí žít v takové hojnosti. Vůbec si neuvědomil a neviděl, jaké má Dionýsos starosti. Vládce mu nabídl ochutnat svého štěstí. Pozval ho na bohatou hostinu a nad ním nechal po koňské žíní spustit ostrý meč na jeho hlavu. Když si Damokles uvědomil nebezpečí, rychle zapomněl na všechno jídlo a prosil vládcu, aby mu dovolil odejít. Uvědomil si tak, že člověk nemůže být šťasten a spokojen, když mu stále hrozí nějaké nebezpečí. (<https://sites.google.com/site/starovekebajepovesti/damokluav-mec>)

Danaj

Danajové obývali ve starověku území Danaj – část dnešního Řecka. Jejich cílem bylo dobýt Tróju, proto vymysleli lest (vnukla jim ji bohyně Athéna) a vyrobili známého Trojského koně. Z této události pak vychází frazeologismus *danajský dar*. V ruštině se užívá v množném čísle: *данаїскіе дары* či *дары данайцев*. Frazeologismus vyjadřuje, že něco přináší více škody než užitku.

Gordias

Ve Frýgii (Malá Asie) se mezi lidem začalo šířit poselství, že války neskončí, dokud do města nepřijede na voze slunečního boha muž, který všechny konflikty uhasí. Jakmile se tak stalo, lidé si onoho muže, rolníka Gordia, zvolili za svého krále a v zemi začal opět panovat mír. Gordius proto vůz, na kterém tehdy do města přijel, věnoval nejvyššímu bohu Diovi – uvázal ho k chrámu boha Dia spletitým uzlem z dřínového lýčí. Konce uzlu byly schované a nikomu se nepodařilo tento uzel rozplést. Lidé začali věřit tomu, že ten, kdo uzel rozváže, se stane novým vládcem celé Asie. V roce 334 př. n. l. táhl Malou Asií Alexandr Veliký a dozvěděl se o velké záhadě gordického uzlu. Při řešení záhady byl velmi prozíravý. Dlouho si nelámal hlavu nad tím, jak uzel rozvázat, neboť uzel jednoduše přesekl mečem. Tato událost pak dala vzniknout dalšímu frazému *gordický uzel* (*гордиев узел*). *Rozseknout* (*разрубить*) *gordický uzel* znamená rychle vyřešit těžkou úlohu.

Herkules

Mýtická postava Herkula neboli Herakla se promítá jak v české, tak v ruské frazeologii. Herkules byl obdařen velikou silou a odvahou a byl považován za vzor muže a hrdiny. Herakles zachránil nebohého Prométhea, kterého bohové nechali přikovat ke Kavkazské skále. Orel mu tam trhal játra z těla a Herakles orla zastřelil. Frazeologismus *он как Геркулес* (je jako Herkules) o člověku říká, že je veliký silák. Existují také výrazy *он настоящий Геркулес*, *у него сила как у Геркулеса*, *у него Геркулесова сила*. Frazém *herkulesovské rozcestí* není v ruštině propriální. Ekvivalent k tomuto frazému zní: *стоять на распутье, трудности в выборе*.

Pandóra

Pandóru vytvořil z hlíny bůh Hefaistos na popud boha Dia. Stalo se tak poté, co Porométeus ukradl bohům na Olympu oheň a daroval jej lidem, kterým se nato díky němu začalo v životě velice dařit. To se bohům nelíbilo, proto mezi lidi seslali Pandóru, která byla obdařená všemi dary. Pandóra v překladu totiž znamená *obdařená všemi dary*. Bohyně Afrodita ji dala krásu a touhu po lásce. Hermés ji obdaroval svůdností, lstí a lží. Do její skříňky jí ale naložili i problémy, nemoci a svízele a poslali ji na zem mezi lidi. Bohové Pandóru nejdříve nabízeli právě Prométheovi, ale ten byl prozíravý a sličnou děvku odmítl a zároveň i varoval svého bratra, ten ale jeho radám neuposlechl a zamiloval se do krásné Pandóry. Pak se stalo veliké neštěstí. Pandóra otevřela svoji skříňku a všechno zlo se rozletělo do světa.

Od té doby je Pandořina skříňka symbolem zhojbného zla a také nevděčného daru. V ruském jazyce má tento český frazeologismus ekvivalent, který zní *ящик Пандоры*.

Pyrrhos

Pyrrhos I. Épeirský, syn Achilla, byl králem Makedonie a představoval velkou hrozbu pro Římskou říši, se kterou válčil. Frazeologismus *Pyrrhovo vítězství*, rusky *Пиррова победа*, označuje velice těsné vítězství, vítězství draze zaplacené nebo získané omylem a vychází z bitvy u Auscula (279 př. n. l.), kde se střetli Římané a Pyrrhovi válečníci. Pyrrhos sice donutil Římany k ústupu, ale jeho jednotky z bitvy vyšly v katastrofálním stavu. Navíc Římané měli větší možnosti v doplňování mužů. Sám Pyrrhos si byl vědom toho, že pokud bude následovat ještě jedno takové vítězství, tak jsou zničeni.

Tantalos

Tantalos je syn boha Dia. Zeus si ho velice oblíbil, ale Tantal zpychнул a svých

následným chováním Dia několikrát zklamal. Pohár přetekl v okamžiku, kdy se Tantalos rozhodl prověřit nevědomost bohů na Olympu tak, že zabil svého syna Pelopa, rozsekal ho na kousky, kousky opekl a předložil je bohům k večeři. Prozřetelní a vševědoucí bohové to poznali a Pelopa znovu svařili a oživili. Tehdy Zeus rozhodl:

„Tantalos bude svržen do temné říše boha podsvětí Háda a věčně tam bude trpět mukami. Bude stát v průzračné vodě, ale nebude si smět uhasit žízeň, neboť kdykoliv se sehne, aby se napil, voda zmizí a pod nohama se mu objeví suchá zem. Nad hlavou se mu budou sklánět větve stromů s pomeranči, fíky, hruškami, jablky a hrozny, ale jakmile natáhne ruku, aby si z nich utrl, vítr je nazvedne tak, že na ně nedosáhne. A kromě žízně a hladu bude mučit Tantala i věčný strach. Bude nad ním viset obrovský balvan, hrozící každým okamžikem spadnout; přesto však nespadne a bude jen zvyšovat Tantalova Muka.“ (srov. Zamarovský 2005: 405)

Do jazyka českého i ruského se tak na základě tohoto mýtu dostal frazeologismus *Tantalova muka* – *Танталовы муки* a jak už z Diova rozsudku vyplývá, tento frazeologismus označuje největší utrpení, které může člověk zakusit. (srov. Mokienko, Wurm 2002)

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci se mi podařilo vysvětlit původ a význam slova *bůh*, tak jak jsem si stanovila v úvodu, a uvedla jsem také příklady rčení a přísloví, která slovo *bůh* obsahují – zjistila jsem tak, v jakých kontextech se toto slovo používá. Také jsem uvedla další slova, která sestávají z kořene *bog*.

V další kapitole jsem podala přehled nejzákladnějších bohů slovanské mytologie, přičemž jsem i uvedla etymologii jména každého boha a jiné názvy, které pro pojmenování konkrétního božstva lidé používali na různém teritoriu, a tímto jsem splnila další cíl, který jsem si v úvodu stanovila. V případě některých bohů jsem uvedla i názory a hypotézy známých vědců a lingvistů, kteří se touto problematikou zabývali.

V každé podkapitole o daném bohu jsem na konci vždy uvedla, jak zní jméno boha v ruštině a jak v češtině. Zjistila jsem tak, že až na jinou grafickou podobu písma (latinka – cyrilice) byla jména bohů ve většině případů totožná. Pokud jsem našla nějaké odlišnosti, tak to byly odlišnosti pouze nepatrné.

V závěru kapitoly Slovanská božstva jsem na základě publikace Vladimíra Solovjeva vydedukovala velkou pravděpodobnost toho, že nejrůznější bohové, které si jednotlivé kultury vytvořily, jsou projevem jednoho božstva. To znamená, že např. bohyně Mokoš je identická s řeckou Afroditou či babylonskou Aštarte.

Z tohoto důvodu jsem už znovu nerozebírala bohy antické mytologie a namísto toho jsem se soustředila na jazykovou stránku věci, konkrétně na jména řeckých bohů, která zní jinak v češtině a jinak v ruštině, a zároveň jsem hledala příčiny odlišností. Z publikací Stanislava Žažy jsem zjistila, že odlišnosti jsou dány tím, kdy byla jména bohů (ale i jiná jména) převzata z řečtiny. Čeština jako západoslovanský jazyk převzala jména z řečtiny dříve a ruština až později, kdy některá písmena označovala už jiné hlásky. Odlišnosti některých jmen také spočívají v tom, že čeština přebírala jména i z latiny, která řecká jména převzala ještě s původním významem hlásek. V případě srovnání jmen bohů antické mytologie se ukázalo, že jsou mezi ruskými a českými názvy větší rozdíly, než v případě jmen bohů mytologie slovanské.

Protože jsem si dala za cíl zjistit v jakých kontextech a názvech se jména bohů a hrdinů promítají, věnovala jsem pozornost také geografickým názvům, u kterých jsem objevila velice zajímavé souvislosti, zvláště pak u jména Gibraltar. U tohoto jména jsem navíc

vypozorovala, že má jinou fonetickou podobu v češtině a jinou v ruštině. Nebylo samozřejmě možné uvést všechny příklady geografických názvů, proto jsem vybrala čtyři, a to dva z řeckého prostředí (Athény, Peloponés), jeden z ruského (Petropavlovsk - Kamčatskij) a jeden z oblasti mezi severní Afrikou a jižním Španělskem (Gibraltar). Dále jsem tímto pátráním zjistila, že jména bohů, biblických, mytických a legendárních postav mají v jazyce (v ruštině i v češtině) poměrně široké využití, a to jak ve frazeologismech, tak i v dalších názvech (názvy měsíců, planet a jiných skutečností).

Při práci s frazeologismy jsem vypozorovala, že více frazeologismů s konkrétním propriálním prvkem má čeština, i když se v ruštině frazeologismy používají častěji. Jak v češtině, tak v ruštině existují některé frazeologismy, jejichž ekvivalent v opačném jazyce propriální prvek neobsahuje.

Během psaní své práce jsem si uvědomila, že mnoho uživatelů jazyka postavy, o kterých se zmiňuji, buď vůbec nezná, anebo má jen matné povědomí o tom, kdo to vůbec byl. Pod vlivem neznalosti mýtů a legend tak frazeologismy s propriálním prvkem postupně vycházejí z běžného užívání.

Domnívám se, že se mi podařilo splnit cíle, které jsem si v úvodu práce stanovila, a práce tak může být užitečná jak pro studenty, tak pro učitele.

РЕЗЮМЕ

Моя дипломная работа называется «Имена богов на русском и на чешском языках – сравнительный анализ имен богов и фигур мифов, легенд и Библии на русском и на чешском языках».

Введение моей работы состоит из теории об ономастике а этимологии.

В первой практической главе я занималась общим названием «*бог*» – я наблюдалась за корнем этого слова и, в связи с этим, я искала другие слова, которые содержат корень «*бог*». Дальше я следила за значением и происхождением слова «*бог*» и за тем, в каких ситуациях и для выражения чего используются предложения или сочетания слов, содержавшие слово «*бог*». Самым интересным показалось слово «*спасибо*», которое возникло из двух слов «*спаси*» + «*бог*», и этим образом выражает благодарность человеку. Все предложения, содержавшие слово *бог*, показаны в обоих языках – на русском и на чешском – и одновременно так показаны эквиваленты предложений и сочетаний, которые, как видимо, не всегда переведены дословно, а существуют разные выражения, которые немного отличаются.

В русском и в чешском языках иногда употребляется восклицание : « *Слава богу!*» (*Sláva bohu!*), по книге «Образы русской речи» В. М. Мокиенка, славяне получили свое название, потому что они искренне праздновали Бога.

Дальше я в своей дипломной работе заметила, что слово «*бог*» является старославянским выражением праславянского происхождения и выражения как напр. *творец, всевышний, вседержитель, вышний, предвечный* возникли позднее – во время возникновения христианского обучения.

В названной главе также приведены примеры русских пословиц и поговорок. Ввиду того, что Чешская Республика не является очень верующим народом, в чешском языке не такое количество поговорок как в русском языке.

Во второй главе я сосредоточилась на славянскую мифологию. Я говорю про бога Перуна, Дажьбога, Сварога, Хорса, Стрибога, Симаргла и про богиню Мокошь. Указанные боги не единственные боги славянской мифологии, существует ряд других богов, например Радегаст, Святovit, Триглав и другие, но мне показались

вышеуказанные боги самыми интересными и главными и поэтому я ими занимаюсь в своей дипломной работе.

В главе, названной Перун, описываю главные атрибуты и символы указанного бога. Перун является самым главным богом пантеона - он стоит на самом верху. Он представляет бога мира, но и войны тоже. Он владеет всем человечеством и одновременно всеми богами. Перуна изображают с серебряной головой и с золотой бородой, что символизирует солнце и луну, которые находятся под его охраной.

Я наблюдала за тем, как по-другому называли разные народы бога Перуна и дальше я следила за этимологией названия. Я нашла пороворки, употребляющие на русском и на чешском языках, и нашла связь между богом Перуном и четвергом, который люди воспринимали как день Перуна. В тоже время я узнала, что в языках возникли разные поговорки, в которых имя Перуна не выражено прямо, выражен только символ, который ссылает на бога Перуна. Приводим один пример из русского языка: «*Стрела бы на нас пришла!*»

В главе Дажбог я занималась тем, какие отличия в названиях бога в соответствии с славянской территорией. Дальше я попробовала выяснить, что и кого Дажбог представлял для древних славян, и поэтому я искала какая этимология слова. Одна гипотеза говорит, что Дажбог есть бог, который дает и раздает. Вторая гипотеза полагает, что, Дажбог является богом солнца. Указанная гипотеза не опровергает первую, так как солнце дает энергию, тепло и свет людям. Более того, солнце обозначало для древних славян очень много, как свидетельствует славянский фольклор. К символам солнца славянской орнаментики принадлежит напр. свастика, круг или лучи. С культом солнца связаны и два праздника года – летнее и зимнее солнцестояние. Здесь открывается дальнейшая связь между солнцем и богом, так как славяне отмечали во время зимнего солнцестояния рождение солнца, которое называли *Божич*, то есть *молодой бог*.

Из каких частей состоит имя Сварог, я рассмотрела в дальнейшей главе моей дипломной работы. Я узнала, что Сварог связан с солнцем и он идентичен с богом греческой мифологии Гефастем. Сварог не принадлежал к шестерке богов киевского пантеона. По всей вероятности, Сварог принадлежал к старшему поколению богов, которые были заменены новыми. Сварог и Дажбог являются

примером того, что предполагает Владимир Соловёв - что все боги являются разными формами одного бога.

У каждого бога, если существуют отличия между чешскими и русскими названиями богов, то в большинстве имя отличались только графической формой письма.

Четвертым богом, которому уделяю внимание в моей дипломной работе, является бог Хорс. В этой главе я привела примеры рукописей, в которых упомянуто имя Хорса, и примеры других подобных названий этого бога. Етимологи полагают, что бог Хорс имеет связь с луной, и ссылаются на иранское происхождение слова – возникло от иранского *хурсид* или *хуршед*.

Бог Стрибог воспринят как бог ветра. Этот факт мы можем подметить прежде всего из «Слова о полку Игореве», где он упоминается.

О значении бога Симаргла существуют различные мнения. Некоторые утверждают, что его имя значит *семиглавый*, другие эту гипотезу отвергают и уверяют, что Симаргл -изображение двух богов – Сема и Рьгла, причем Сем является хранителем зерна , а Рьгл - хранитель скота. Из этого выходит также гипотеза, что Симаргл представляет близнецы.

В главе о богине Мокоши я привела примеры того, как её люди называли по-другому и я попробовала выяснить, что значит её имя. Я обнаружила связь между славянской богиней Мокошь и греческой Афродитой и вавилонской Аштарте. Мокошь древние люди воспримали как богиню сельского хозяйства. Её имя отражается в чешском названии холма *Мокошин*, который находится в Богемии недалеко от города Прелоч. *Мокоша* или *Мокоше* были также древнечешские имена и это доказывает славянское происхождение названия.

Некоторые ученые считают, что Мокошь была супругой Перуна, потому что её изображали рядом с Перуном на самом верху пантеона. Из этого, по всей вероятности, также происходит её имя, потому что верх по- русски называется «*макушка*».

Вторая часть моей дипломной работы названа Античная мифология. В конце предыдущей главы я сообщила, что разные культуры верили в разных богов под

разными названиями, но они были, на самом деле, взаимно идентичны. Это значит, что напр. Бог Зевс идентичен с богом Перуном и тд. Поэтому я уже не уделяла внимание отдельным богам античной мифологии и взамен того я сосредоточилась на языковую страницу этой проблематики. Я искала, какие различия между именами богов на чешском и на русском языках. Я заметила, что в большинстве имена на русском и на чешском языках идентичны, за исключением графической формы (латиница - кириллица). Но есть не многие отличия. Напр. имя бога Зевса имеет немного другую форму в русском языке чем на чешском. Также у богини Афины можно найти отличия. Это связано с тем, что русские названия попали в русский язык из греческого в другое время чем чешские, так как со временем менялось значение некоторых звуков греческого языка.

Дальше я занималась тем, в каких названиях использованы имена богов. Имена римских богов можно найти в названиях дней недели, но только в романских языках. Славянские названия включают в себя прежде всего числительные, но, не смотря на это, по славянской мифологии каждый день недели принадлежал определенному богу.

Имена римских богов также можно найти в названиях месяцев. В этом случае настоящее явление можно увидеть не только в романских и германских языках но и в некоторых славянских – напр. на русском и на словацком языках. В чешском языке существуют особенные названия месяцев в связи с явлениями природы. Необходимо подчеркнуть, что на русском языке тоже существовали особенные названия месяцев до тех пор, когда была принята латинская традиция названий месяцев. Так напр. январь когда-то называли *студень* и тд. В этой главе я привела примеры некоторых чешских названий с их значением. Что касается названий месяцев в русском языке, я тоже указала примеры некоторых месяцев и я представила, от имени которого бога они произведены.

Имена богов можно увидеть и в названиях планет и разных географических названий. Из некоторых названий очевидно, что они были созданы от имени какой-то фигуры, но в случае некоторых это не так явно. Напр. название *Гибралтар* возникло очень интересным путём, оно связано со средневековой историей. В 710 г. приплыло из Северной Африки войско мавров, которое поселилось на скале - самой южной территории Испании. Здесь потом столкнулись мавры во главе

с военачальником, которого звали Тарик, с войском короля Родерика. С тех пор эту скалу начали называть Джебель аль-Тарик, что означает в переводе из арабского *гора Тарика*. Из этого возникло европейское название *Гибралтар*.

Имена богов отражаются в самых разных названиях и этим я занималась в дальнейшей главе моей работы. Магазины с термобельём зовут Моира, разные образовательные проекты или учреждения зовут Минерва, имя бога Гипна можно найти во слове *гипноз*, имя бога Морфея содержится во слове *морфий* итд.

Последняя глава моей дипломной работы посвящена библейским, мифологическим и легендарным фигурам во фразеологизмах. Я прошла весь чешско-русский фразеологический словарь и по алфавиту построила фигуры мифов, легенд и Библии. Одновременно я узнала, что хотя в русском языке употребляются фразеологизмы чаще, больше фразеологизмов с именем какой-то фигуры есть на чешском языке. Эти чешские фразеологизмы имеют свой эквивалент в русском языке, который приведен по другому. Напр. в чешском языке есть выражение : *«starý jako Abrahám»*, эквивалентом которого является – *«он достиг преклонного возраста»* или *«он очень старый»* или *«он глубокий старик»*.

Хотя в чешском языке есть довольно много фразеологизмов, которые содержат имя фигуры из Библии, легенд или мифов, они не используются очень часто, потому что большинство пользователей языка не знает фигуры мифов и легенд и поэтому не могут определить значение таких фразеологизмов. Но можно сказать, что в случае фигур Библии ситуация совсем другая. Люди в общем ориентируются в этой проблематике. Хотя в Чешской Республике большая часть неверующих, у людей есть какое-нибудь сознание о том, кто был например святой Петр , Иида, Иисус Христос, Ева или Адам.

Хотя и на чешском и на русском языках существуют фразеологизмы, которые содержат имя определенной фигуры, они не всегда подлежат дословному переводу, так как употребляются традиционные переводы, напр. чешский фразеологизм : *«mít Janusovu tvář»* переводится выражением *«быть двуликим Янусом»* или чешский фразеологизм *«danajský dar»* переводится эквивалентом в множественном числе, то есть *«данайские дары»*, или несогласованным определением *«дары данайцев»*.

Но большинство фразеологизмов переведено дословно. Не смотря на то, можно найти у таких фразеологизмов отличия, так как имена фигур имеют зачастую немного другую форму, это значит, что некоторые буквы не совпадают, напр. Геркулес – Herkules или Ирод – Herodes, Иуда – Jidáš и тд. Настоящее явление связано с тем, когда и из которого языка (из латыни или из греческого языка) попали названия данных фигур в чешский или русский языка.

В приложении моей дипломной работы можно найти несколько рисунков, где изображены некоторые боги и герои.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATUTY

ВВЕДЕНСКАЯ, Л. А., КОЛЕСНИКОВ, Н. П.: *Этимология*. СПб.: Питер, 2004. ISBN 5-94723-942-6.

ДОНЦОВА, Д.: *Маникюр для покойника*. Москва: Эксмо-Пресс, 2007. ISBN 978-5-699-21092-3.

МОКИЕНКО, В. М.: *Образы русской речи*. Ленинград, 1986.

ЛОСЕВ, А. Ф., ТАХО-ГОДИ А. А.: *Боги и герои Древней Греции*. Харьков: Фолио, 2009. ISBN 978-966-03-3860-9.

РЕЗУНКОВ, А. Г.: *Славянские боги в русском языке*. Санкт-Петербург: Искусство России, 2010.

ТОКАРЕВ, С. А. : *Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах*. Москва: 1988.

УЗИН, С. : *Тайны географических названий*. Москва, 1961.

KEFER, J.: *Syntetická magie*. Praha: Trigon, 1991. ISBN 80-85320-18-5.

NIEDERLE, L.: *Slovanské starožitnosti*. Praha: Bursík a Kohout, 1925.

SOLOVJOV, V.: *Vybrané stati II. Mytologický proces. Prvobytné pohanství*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-92-6.

STĚPANOVA, L.: *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1750-9.

STĚPANOVA, L.: Neologismy v současné ruské próze a problémy jejich překladu do češtiny. In: *Korpusová lingvistika*. Praha, 2011. 1 – InterCorp. Praha: Lidové noviny.

ŠINDELÁŘOVÁ, I., RŮŽIČKA, J.: *Mýty a báje starých Slovanů*. Olomouc: Fontána, 2003. ISBN 80-7336-132-9.

VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha, 1990.

ŽAŽA S.: *Latina a řečtina ve slovní zásobě, gramatice a terminologii slovanských jazyků*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

SLOVNÍKY

BACHMANNOVÁ, J.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 978-80-7106-484-8.

МАШЕК, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Akademia, 1971.

МЕЛЕТИНСКИЙ, Е. М.: *Мифологический словарь*. Москва, 1990.

МОКИЕНКО, V., WURM, A.: *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0406-09.

ШАНСКИЙ, Н. М., ИВАНОВ, В. В., ШАНСКАЯ Т.В.: *Краткий этимологический словарь русского языка*. Москва, 1961.

ТРУБАЧЕВ, О. Н.: *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Прогресс, 1971.

Lingea praktický slovník rusko-český a česko-ruský (vytvořil autorský kolektiv pracovníků Lindea s.r.o.) Brno: Lingea, 2011. ISBN 978-80-87471-12-8.

Česko-ruský mluvník (vytvořil autorský kolektiv pracovníků Lindea s.r.o.) Brno: Lingea, 2008. ISBN 978-80-87062-38-8.

Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia. (Fr. Čermák aj. Koček (eds), Praha 2010.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6243>

<http://www.slovane.cz/view.php?navezclanku=stribog&cisloclanku=2006040016>

<http://www.slovane.cz/view.php?cisloclanku=2006040025>

<http://sandiegofreepress.org/2012/09/we-dont-need-no-stinkin-newspaper/sdfp-zeus/>

<http://blog.slavicsouvenirs.com/the-birth-of-vishny-perun>

<http://www.wicca.cz/clanky/mokos.htm>

<http://www.cybercauldron.co.uk/janus-and-january>

PŘÍLOHY

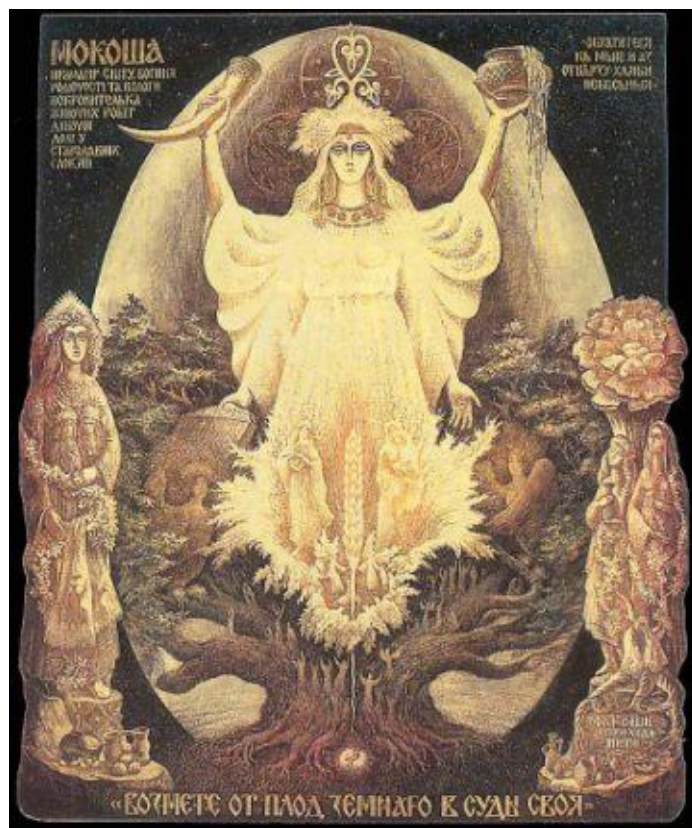
Zeus

Zeus

Perun

Mokoš

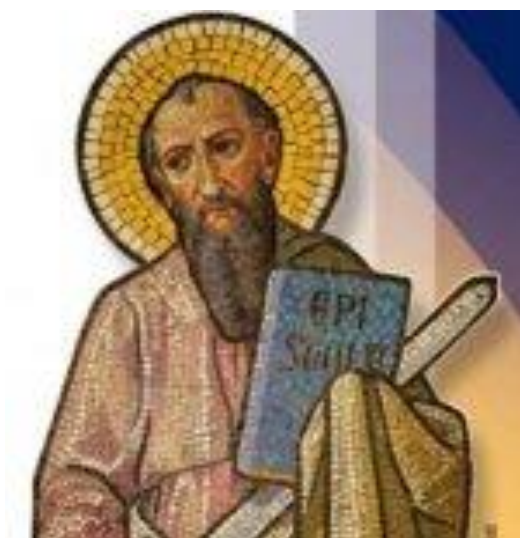
Pandora

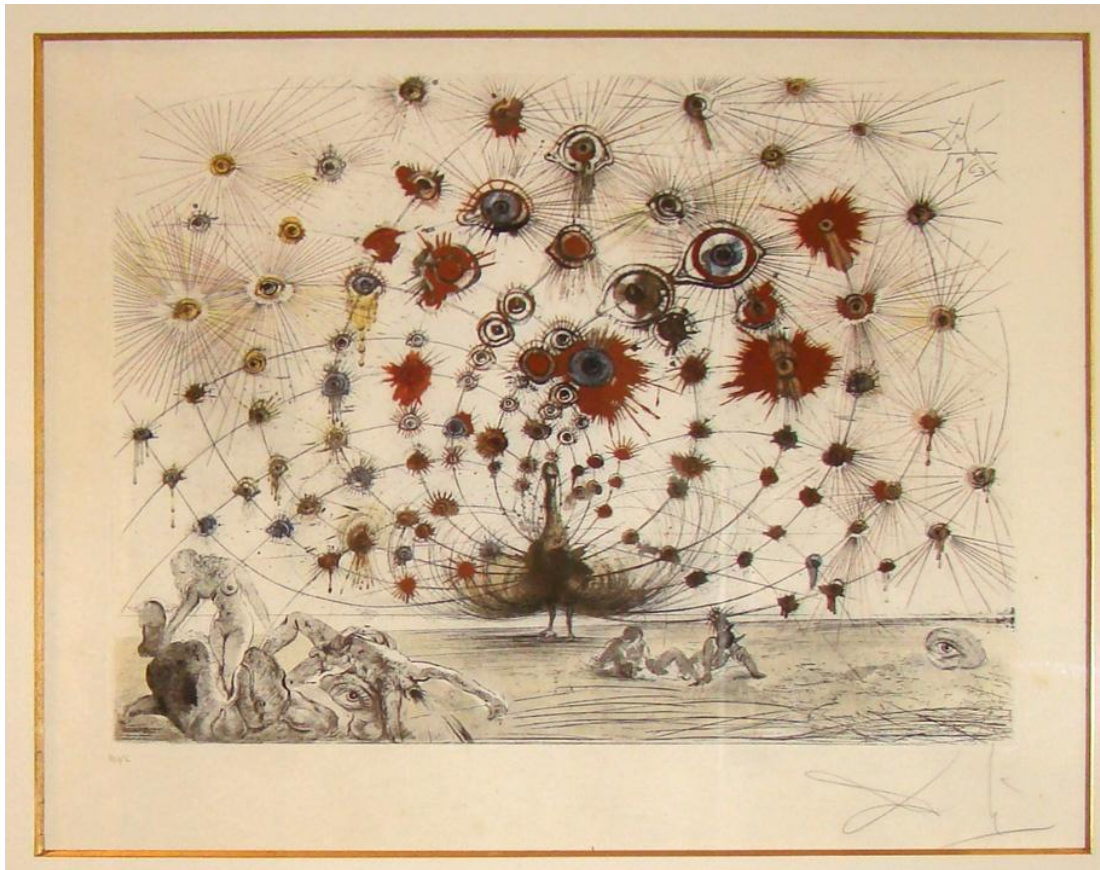
Janus

Prométheus

Sv. Pavel

zobrazení Arguse

ANOTACE

Jméno a příjmení autora:	Eva Skočíková
Název katedry a fakulty:	katedra slavistiky, Filozofická fakulta
Vedoucí diplomové práce:	Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.
Název diplomové práce:	Theonyma v češtině a v ruštině (srovnávací analýza názvů božstev, biblických, mytických a legendárních postav v ruském a českém jazyce)
Název v angličtině:	Theonyms in Russian and Czech (God's names, names of biblical, mythological and legendary characters – comparing analysis in Russian and Czech)
Počet znaků:	83 496
Počet příloh:	1
Klíčová slova:	onomastika, etymologie, bohové, mýty, legendy, frazeologismy

Anotace v češtině

Moje bakalářská práce s názvem Theonyma v češtině a v ruštině (srovnávací analýza názvů božstev, biblických, mytických a legendárních postav v ruském a českém jazyce) ukazuje, ve kterých situacích a kontextech se používají v současném jazyce (v češtině i v ruštině) uvedená jména, jaká je etymologie jmen slovanských bohů, v jakých kontextech se používá obecné jméno bůh a v jakých dalších názvech se tato jména promítají (názvy planet, měsíců, dnů apod.).

Anotace v angličtině

My bachelor thesis is called Theonyms in Russian and Czech (God's names, names of biblical, mythological and legendary characters – comparing analysis in Russian and Czech). It describes in which situations and contexts the mentioned names are used in contemporary language (in Russian and in Czech). I also focus on use of general word

god and also on the etymological origin of names of gods. Next I searched in which other titles are the names used (planets, months, days and so on).